

บทที่ 2

ความหมาย ประวัติ ลักษณะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศกันอย่างแพร่หลาย เช่น การใช้โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต หรือเครื่องมืออุปกรณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์อื่นๆ อีกมากมาย ทั้งในด้านการติดต่อสื่อสารและการใช้ชีวิตประจำวันอื่นๆ การใช้ประโยชน์ดังกล่าวนี้มีแนวโน้มที่สูงขึ้นในอนาคต การติดต่อสื่อสาร การทำธุรกิจหรือกิจการอื่นๆ ที่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเหล่านี้ หากมีข้อผิดพลาดเกิดขึ้นและมีการนำคดียามาสู่ศาล การอ้างอิงพยานหลักฐานก็จะต้องอ้างอิงพยานหลักฐานที่อยู่ในรูปของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาและรู้ถึงประวัติความเป็นมา ลักษณะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อจะได้ศึกษาถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต่อไป

2.1 ประวัติความเป็นมาของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 คือ ปี ค.ศ. 1887 ในขณะที่สหรัฐอเมริกายังตั้งประเทศใหม่ๆ และมีการสำรวจสำมะโนประชากรนั้น Dr. Herman Hollerith ได้ถูกว่าจ้างโดยรัฐบาลสหรัฐ ให้สร้างเครื่องจักร เพื่อใช้ในการสำรวจสำมะโนประชากร โดยเขาได้บันทึกข้อมูลลงบนกระดาษด้วยการเจาะลงไปให้กระดาษเป็นรูตามรหัสที่เขากำหนดไว้และสร้างเครื่องมือสำหรับทำงานกับบัตรเหล่านี้ทำให้การสำรวจสำมะโนประชากรทำได้เร็วยิ่งขึ้นใช้เวลาประมาณ 1 ใน 8 ของเวลาที่เคยใช้ก่อนหน้านี้ คือ ใช้เวลาเพียงประมาณ 2 ปี ก็สามารถสำรวจสำมะโนประชากรได้สำเร็จแม้ว่าประชากรจะเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิมก็ตาม หลังจากทำงานสำรวจสำมะโนประชากรเสร็จแล้ว Hollerith ได้ปรับปรุงและนำเครื่องมือที่เขาออกแบบเหล่านี้มาใช้กับงานทางธุรกิจและได้ตั้งบริษัทขึ้นในปี ค.ศ. 1896 ซึ่งต่อมาภายหลังบริษัทนี้ได้ร่วมทุนกับบริษัทอื่นๆ เป็นบริษัทใหญ่และเป็นที่ยู่อักกัน ในนามของบริษัท IBM หรือ International Business Machines Corporation หลังจากการตายของ Charles Babbage ในปี ค.ศ. 1987 แล้ว ก็มีการพัฒนาทางด้านคอมพิวเตอร์น้อยมาก จนกระทั่งปี ค.ศ. 1937 Professor Howard Aiken โดยความร่วมมือของบริษัท IBM ได้ร่วมสร้าง ASCC (Automatic Sequence Controlled Calculator หรือที่เรียกว่าเครื่อง Mark I) มีขนาดสูง 8 ฟุต ยาว 55 ฟุต สามารถคูณตัวเลข 10 หลัก โดยใช้เวลาน้อยกว่า 10 วินาที มีส่วนประกอบที่เป็นสวิตช์ และหลอด

สูญญากาศ รวมทั้งอุปกรณ์อื่นๆ กว่า 760,000 ชิ้น และใช้สายไฟต่อเชื่อมส่วนต่างๆ ยาวถึง 500 ไมล์ จัดว่าเป็นเครื่องคำนวณที่มีประสิทธิภาพสูงในสมัยนั้น และมีการทำงานทั้งส่วนที่ใช้กลไกและไฟฟ้า จึงถือว่าเป็นเครื่องมือชนิด Electromechanical Device ต่อจากนั้นอีกไม่กี่ปี คือ ในปี ค.ศ. 1941 ภายใต้การสนับสนุนของกองทัพสหรัฐอเมริกา John W. Mauchly และ J. Presper Eckert ได้ร่วมมือกันสร้างเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้ไฟฟ้า (Electronic Computer) เครื่องแรกของโลก ชื่อ ENIAC (Electronic Numerical and Calculator) ซึ่งมีการนำหลอดสูญญากาศ (Vacuum Tube) ถึง 18,000 หลอดเป็นส่วนประกอบหลักเครื่อง ENIAC นี้มีขนาดใหญ่กินเนื้อที่ถึง 1500 ตารางฟุต และมีน้ำหนักกว่า 30 ตัน สามารถคำนวณได้นาทีละประมาณ 300 คำสั่ง ENIAC นี้ ถูกพัฒนาปรับปรุงจนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ในปี ค.ศ. 1944 หลังจากนั้นกองทัพสหรัฐก็ได้สนับสนุนให้มีการสร้างคอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น โดย Dr. John Von Neumann ได้เสนอที่จะสร้างเครื่องคอมพิวเตอร์ EDVAC ซึ่งเป็นคอมพิวเตอร์ ชนิดที่สามารถเปลี่ยนแปลง โปรแกรมคำสั่งทำงานได้ โดยไม่ต้องมีการรีอเดินสายเครื่องใหม่ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้สร้างคอมพิวเตอร์ที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เครื่อง EDVAC นี้ ได้ถูกพัฒนาและปรับปรุงจนเสร็จสมบูรณ์ ในปี ค.ศ. 1952 จัดได้ว่าเป็นคอมพิวเตอร์ที่สามารถเปลี่ยนแปลง โปรแกรมได้เป็นเครื่องแรกของโลก หลังจากที่มีการสร้างเครื่องคอมพิวเตอร์เครื่องแรกของโลกขึ้นมาแล้ว คอมพิวเตอร์ได้ถูกพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพียงระยะเวลาไม่กี่สิบปี อาจแบ่งวิวัฒนาการคอมพิวเตอร์ออกเป็น 4 ยุค คือ

ยุคที่ 1 (The First Generation) ค.ศ. 1944-1958 ยุคแห่งหลอดสูญญากาศ (Vacuum tube) ตัวอย่างคอมพิวเตอร์ในยุคนี้ เช่น ENIAC, EDVAC, IBM650 และ UNIVAC เป็นเครื่องที่ใช้สูญญากาศเป็นส่วนประกอบหลัก ตัวเครื่องมีขนาดใหญ่มาก ทำงานช้า และเกิดความร้อนสูงในระหว่างการทำงาน โปรแกรมที่ใช้สั่งงานเป็น โปรแกรมภาษาเครื่อง

ยุคที่ 2 (The Second Generation) ค.ศ. 1959-1964 ยุคแห่งทรานซิสเตอร์ (Transistor) ในยุคนี้ได้มีการประดิษฐ์ทรานซิสเตอร์ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ชิ้นเล็กๆ ที่สามารถทำงานแทนสูญญากาศได้ และมีข้อดีกว่า คือ กินไฟน้อย เกิดความร้อนน้อยและทำงานได้เร็วกว่า จึงเป็นผลให้คอมพิวเตอร์ที่สร้างขึ้นในยุคนี้มีขนาดเล็กลง และมีประสิทธิภาพในการทำงานสูงขึ้น และในยุคนี้มีการนำภาษาคอมพิวเตอร์ระดับสูง เช่น Fortran, Basic และ Cobol เข้ามาใช้ ซึ่งเป็นผลให้มีความสะดวกในการสั่งงานคอมพิวเตอร์มากขึ้นด้วย ในส่วนของหน่วยความจำบางเครื่องก็มีการนำวงแหวนแม่เหล็ก (Magnetic Core) มาใช้เป็นส่วนประกอบด้วย ตัวอย่างของคอมพิวเตอร์ที่อยู่ในยุคนี้ ได้แก่ IBM401, IBM7000 และ CD3600 เป็นต้น

ยุคที่ 3 (The Third Generation) ค.ศ. 1964-1974 ยุคแห่ง IC (Integrated Circuits) ในยุคนี้มีการสร้างอุปกรณ์ชิ้นเล็กๆ ซึ่งเป็นผลึกสารซิลิกอนที่ภายในสามารถทำให้มีสภาพเป็นทรานซิสเตอร์

และส่วนประกอบอื่นๆ ที่รวมกันเป็นวงจรสำหรับทำงานต่างๆ ได้เรียกว่า IC ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนโฉมหน้าคอมพิวเตอร์ยุคใหม่เลขที่เดียว เพราะนอกจากจะทำให้ชิ้นส่วนต่างๆ ในเครื่องคอมพิวเตอร์ลดลงแล้ว ยังทำให้คอมพิวเตอร์มีขนาดเล็กลงด้วย กินไฟน้อยลง และเกิดความร้อนในการทำงานน้อย ทำงานได้รวดเร็วยิ่งขึ้น โดยมีการนำเอา IC เข้ามาใช้แทนส่วนประกอบต่างๆ ทั้งที่เป็น CPU Memory และส่วนประกอบอื่นๆ ในยุคนี้ ได้แก่ IBM360 และ UNIVAC 9400 เป็นต้น

ยุคที่ 4 (The Fourth Generation) ค.ศ. 1975-ปัจจุบัน ยุคแห่ง LSI (Large Scale Integrated Circuits) ในยุคนี้นับว่าเป็นยุคที่คอมพิวเตอร์มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เริ่มจากตอนต้นๆ ของยุคนี้มีการสร้างอุปกรณ์ชิ้นเล็กๆ เป็นผลึกซิลิกอนที่ภายในประกอบด้วยวงจรร้อยจำนวนมากมายมหาศาล เสมือนการนำ IC จำนวนมาอยู่รวมกันเรียกว่า LSI ทำให้จำนวนชิ้นส่วนที่เป็นส่วนที่เป็นส่วนประกอบของคอมพิวเตอร์ยิ่งลดจำนวนลงไปอีกทำให้ขนาดของคอมพิวเตอร์มีขนาดเล็กลง ทำงานได้เร็วขึ้นและกินไฟเพียงเล็กน้อยเท่านั้น มีการผลิต LSI ตัวใหม่ๆ ที่ใช้เป็น CPU และส่วนประกอบอื่นๆ ของคอมพิวเตอร์มากขึ้นเรื่อยๆ โดย LSI แต่ละตัวที่ผลิตออกมาใหม่แต่ละครั้งก็มักจะถูกปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้นกว่าเดิม ทำให้เทคโนโลยีเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนกระทั่งในปัจจุบันมีการสร้าง VLSI (Very Large Scale Integrated Circuits) ที่สามารถทำงานได้ดีขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นการยากที่ใครจะทำนายถึงลักษณะของคอมพิวเตอร์ในอนาคตได้ คอมพิวเตอร์ในยุคนี้มีตั้งแต่ขนาดจิ๋วที่สามารถพกติดตัวไปไหนมาไหนได้ จนถึงขนาดใหญ่ที่ทำงานด้วยความเร็วสูงจนไม่น่าเชื่อ ตัวอย่างเช่น IBM370, IBM4311, NEC300 และ IBM/PC และอื่นๆ อีกมากมายนับพันหมื่นยี่ห้อที่เราใช้กันอยู่ในปัจจุบัน นอกจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วแล้วในปัจจุบันก็กำลังมีการศึกษาและวิจัยถึงคอมพิวเตอร์ยุคที่ 5 (The Fifth Generation Computer) โดยในประเทศญี่ปุ่นได้มีการตั้งหน่วยงาน ICOT (Institute for New Generation Computer Technology) ขึ้นที่กรุงโตเกียวเพื่อหาทางพัฒนาคอมพิวเตอร์ไปสู่ยุคที่ 5 ซึ่งก็เป็นที่ยกคานากันว่าสหรัฐอเมริกาและยุโรปก็กำลังทำงานวิจัยทำนองเดียวกันนี้อยู่เช่นกัน การวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะเน้นหนักในเรื่องการสร้าง VLSI ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น การวิจัยในเรื่องระบบผู้เชี่ยวชาญ (Expert System) และการทำให้คอมพิวเตอร์มีความฉลาดเท่าเทียมมนุษย์นับเป็นสิ่งที่ทุกคนให้ความสนใจและจับตามองการเปลี่ยนแปลงที่จะมีต่อไป

2.2 ความหมายข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ หมายความว่า ข้อความที่ได้สร้าง ส่ง รับ เก็บรักษา หรือประมวลผล ด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โทรเลข โทรพิมพ์ หรือ โทรสาร ซึ่งอิเล็กทรอนิกส์เป็นการประยุกต์ใช้วิธีทางอิเล็กทรอนิกส์ ไฟฟ้า คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า หรือวิธีอื่นใดในลักษณะคล้ายกัน และหมายความรวมถึงการประยุกต์ใช้วิธีการทางแสง วิธีการทางแม่เหล็ก หรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้วิธีการต่างๆ เช่นว่านั้น และ ตามกฎหมายต่างประเทศให้ความหมายข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไว้ ดังนี้

1) กฎหมายแม่แบบว่าด้วยการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ 1996 (UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce 1996) Article 2

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (Data Message) หมายถึง ข้อมูลที่สร้าง ส่ง รับ หรือเก็บรักษา โดยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ วิธีการทางแสง หรือวิธีการทำนองเดียวกัน รวมถึงวิธีการแลกเปลี่ยน ข้อมูลระหว่างคอมพิวเตอร์ด้วยกัน โดยใช้มาตรฐานที่ถูกรวมตกลงกันไว้ล่วงหน้า (EDI) การใช้ ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ โทรเลข เทล็กซ์ และ Telecopy¹

ตามความหมายนี้เป็นการนิยามความหมายที่กว้างมาก ครอบคลุมถึงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ทุกประเภท ทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งกฎหมายแม่แบบดังกล่าวก็เป็นที่มา ของพระราชบัญญัติธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 ของไทย

2) กฎหมายแม่แบบว่าด้วยพยานอิเล็กทรอนิกส์ 2002 (The Electronic Evidence Act 2002) ของกลุ่มประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ มาตรา 2

ข้อมูล (Data) หมายถึง สิ่งที่แสดงถึงข้อมูลหรือความคิด ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Record) หมายถึง ข้อมูลซึ่งถูกบันทึกหรือจัดเก็บใน สื่อกลางใดๆ หรือโดยระบบคอมพิวเตอร์ หรือสิ่งอื่นใดในลักษณะเดียวกัน และสามารถอ่านหรือ รับรู้ได้โดยบุคคลหรือระบบคอมพิวเตอร์ หรือสิ่งอื่นใดในลักษณะเดียวกัน ทั้งนี้รวมถึงการแสดงผล (Display) สิ่งพิมพ์ออก (Printout) หรือสิ่งอื่นที่แสดงให้ทราบถึงข้อมูล (Output)

3) กฎหมายสหรัฐอเมริกา Uniform Computer Information Transactions Act 1999 (Last Revisions or Amendment Computer Year 2002) มาตรา 102

ข้อมูล (Information) หมายถึง ข้อมูล ข้อความ ภาพ เสียง โปรแกรมคอมพิวเตอร์และ การรวบรวมสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วยกัน

¹ พินัย ณ นคร. (2543). “กฎหมายว่าด้วยพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์และลายมือชื่ออิเล็กทรอนิกส์”. *บทบัญญัติ*, 56: 2, หน้า 5.

ข้อมูล (Record) หมายถึง ข้อมูล (Information) ซึ่งบันทึกในสื่อกลางหรือจัดเก็บไว้ในรูปอิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อกลางอื่นๆ ซึ่งสามารถนำกลับไปใช้ได้โดยเข้าใจ

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Message) หมายถึง ข้อมูลหรือการแสดงซึ่งจัดเก็บเอกสารไว้ สร้าง ต่ง โดยทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อการติดต่อสื่อสาร

และ Uniform Electronic Transactions Act 1999 มาตรา 2

ข้อมูล (Information) หมายถึง ข้อมูล ข้อความ ภาพ เสียง รหัส โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และฐานข้อมูลอื่นหรืออื่นใดทำนองเดียวกัน

ข้อมูล (Record) หมายถึง ข้อมูล (Information) ซึ่งบันทึกในสื่อกลางหรือจัดเก็บไว้ในรูปอิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อกลางอื่นๆ ซึ่งสามารถนำกลับไปใช้ได้โดยเข้าใจ

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Record) หมายถึง ข้อมูล หรือการแสดงซึ่งจัดเก็บสร้าง ต่ง ติดต่อดสื่อสาร หรือรับโดยทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์

จะเห็นว่า ความหมายของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ตามกฎหมายไทยและต่างประเทศ ได้ให้ความหมายในลักษณะเดียวกัน ดังนั้น ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้จึงขอยึดถือความหมายของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติว่าด้วยธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2544 คือ

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ หมายความว่า ข้อความที่ได้สร้าง ต่ง รับ เก็บรักษา หรือประมวลผลด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โทรเลข โทรพิมพ์ หรือโทรสาร

ทั้งนี้ ข้อความ หมายความว่า เรื่องราว หรือข้อเท็จจริง ไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบของตัวอักษร ตัวเลข เสียง ภาพ หรือรูปแบบอื่นใดที่สื่อความหมายได้โดยสภาพของสิ่งนั้นเองหรือโดยผ่านวิธีการใดๆ ซึ่งจะเห็นว่าความหมายของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นี้ครอบคลุมข้อมูล เรื่องราว หรือข้อเท็จจริงทุกอย่าง ไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบตัวอักษร ตัวเลข เสียง ภาพ หรือรูปแบบอื่นใดก็ตาม หากแต่ต้องสามารถสื่อความหมายให้รับรู้ได้

2.3 ลักษณะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้นอาจบันทึกอยู่ในคอมพิวเตอร์ กล้องถ่ายภาพนิ่ง กล้องถ่ายภาพยนตร์ วีดิทัศน์ ฟิล์ม เครื่องบันทึกเสียง แต่ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่บันทึกในคอมพิวเตอร์มีลักษณะพิเศษและยังมีประสิทธิภาพมากกว่าเดิม เพราะการเดินทางของสื่อที่บันทึกในคอมพิวเตอร์ไม่มีขอบเขตจำกัดไร้พรมแดนและมีผลในทันที นอกจากนี้ ยังมีประสิทธิภาพในการประมวลผลโดยเฉพาะในทางคณิตศาสตร์

และในทางวิทยาศาสตร์อื่นๆ โดยสามารถแสดงคำตอบและผลลัพธ์ออกมาซึ่งอาจค้นคว้าได้และอ่านเป็นภาษามนุษย์ได้ด้วย²

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะอยู่ในรูปของแม่เหล็กไฟฟ้า ไม่มีรูปร่าง อาจปรากฏในรูปของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่วิ่งตามสายโทรศัพท์ และจับต้องไม่ได้แต่อาจให้แสดงผลปรากฏออกมาให้มีรูปร่างเห็นได้โดยต้องอาศัยอุปกรณ์ เครื่องมือใดๆ เป็นสื่อกลางช่วยประมวลผลความหมายของข้อมูลออกมา การมีธรรมชาติและลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้ทำให้ยากแก่การรวบรวมพยานหลักฐาน เพราะข้อมูลนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในฮาร์ดดิสก์หรือสิ่งบันทึกข้อมูลอื่นในระบบเลขฐานสอง คือ แสดงด้วยสัญลักษณ์เลข 0 และ 1 แต่ไม่สามารถแสดงให้ปรากฏเป็นความหมายบนเอกสารหรือสิ่งที่สามารถสัมผัสทางสายตาได้ นอกจากข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะเป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่างแล้วยังมีธรรมชาติที่สามารถถูกตัดแปลงแก้ไขข้อมูล ถูกลบ หรือถูกจำกัดหรือถูกทำลายได้ง่าย ในบางครั้งถูกตั้งโปรแกรมให้ทำลายตัวเองได้ด้วย สิ่งนี้อาจมีผลกระทบต่อข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ อาจเป็นการกระทำของมนุษย์ที่เข้ามาแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อมูลหรืออาจเกิดจากธรรมชาติ เช่น ความร้อนจัด เย็นจัด สนามแม่เหล็กไฟฟ้า เป็นต้น ในการนำข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มาเป็นพยานหลักฐานจึงต้องแสดงให้เห็นว่าข้อมูลนั้นมีความถูกต้องแท้จริง มีการประมวลผลทางอิเล็กทรอนิกส์มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ และมีการเก็บรักษาข้อมูลที่น่าเชื่อถือด้วย

กรณีต้นฉบับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้น ต้นฉบับจะเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดทำขึ้นในครั้งแรก หากต่อมามีการบันทึกต่อไปในสิ่งอื่นใด ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่บันทึกต่อไปนั้นก็เพียงสำเนาเท่านั้น และเมื่อมีการปิด (Turn off) คอมพิวเตอร์ ต้นฉบับดังกล่าวก็จะถูกทำลายไปสิ่งที่แปลงออกมาจากหน้าจอคอมพิวเตอร์ให้มนุษย์สามารถเข้าใจได้ และสิ่งที่พิมพ์ออก (Printout) ที่พิมพ์ออกมาก็เป็นเพียงสำเนาเอกสารเท่านั้น⁴

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานอย่างหนึ่งที่สามารถแสดงข้อเท็จจริงให้ศาลได้เห็นข้อเท็จจริงที่ได้จากคอมพิวเตอร์ ได้แก่⁵

² พรเพชร วิชิตชลชัย. (2538). “การรับข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐาน: ปัญหาและข้อเสนอแนะ”. *คูลพาท*, 42: 4, หน้า 87.

³ วลิติกา อุ่นศรี. (2544). *ปัญหาการรวบรวมและพิสูจน์พยานหลักฐานที่เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในคดีอาญา*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 20.

⁴ Guide to Enactment of the UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce (1996). Article 62.

⁵ กัทธศักดิ์ วรรณแสง. (2545). “บทบาทของศาลเกี่ยวกับพยานหลักฐานที่ได้จากคอมพิวเตอร์”. *วารสารกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศ*, หน้า 532.

- 1) ข้อมูลในรายละเอียดที่เกิดจากการประมวลผลโดยคอมพิวเตอร์ เช่น บันทึกการใช้บริการ โทรศัพท์ บันทึกข้อมูลการเบิกถอนเงินฝากในบัญชีลูกค้ายานาคาร
- 2) วัน เวลาของการปฏิบัติการของคอมพิวเตอร์เกี่ยวกับข้อมูล บางครั้งจะเป็นข้อพิจารณารับรองเวลาเกินสัญญา
- 3) รายงานสถิติและการวิเคราะห์เพื่อยืนยันหรือเพิ่มน้ำหนักพยานอื่นๆ เช่น การตรวจวินิจฉัย DNA

2.4 รูปแบบ มาตรฐาน และเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในการสร้างเอกสารอิเล็กทรอนิกส์

2.4.1. ระบบการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์

ในปัจจุบันความหมายของคอมพิวเตอร์ระบุเฉพาะเจาะจง หมายถึง เครื่องคำนวณอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถทำงานคำนวณและเปรียบเทียบค่าตามชุดคำสั่งด้วยความเร็วสูงอย่างต่อเนื่องและอัตโนมัติ พจนานุกรมบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้คำจำกัดความของคอมพิวเตอร์ไว้ว่า คือ เครื่องอิเล็กทรอนิกส์แบบอัตโนมัติ ทำหน้าที่เสมือนสมองกล ใช้สำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งที่ง่ายและซับซ้อน โดยวิธีทางคณิตศาสตร์

คอมพิวเตอร์จัดเป็นอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ทำงานแทนมนุษย์ในด้านการคิดคำนวณ และสามารถจำข้อมูลทั้งตัวเลขและตัวอักษรได้เพื่อการเรียกใช้งานในครั้งต่อไป นอกจากนี้ยังสามารถจัดการกับสัญลักษณ์ได้ด้วยความเร็วสูง โดยปฏิบัติตามขั้นตอนของโปรแกรม คอมพิวเตอร์ยังมีความสามารถในด้านต่างๆ อีกมาก เช่น การรับส่งข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลในเครื่อง และสามารถประมวลผลจากข้อมูลต่างๆ ได้ การที่เราใช้คอมพิวเตอร์ทำงานใดๆ นั้น จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง เข้ามาร่วมกันเป็นระบบคอมพิวเตอร์ (Computer System) จึงทำให้งานนั้นสามารถดำเนินไปได้ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ ฮาร์ดแวร์ (Hardware) ซอฟต์แวร์ (Software) และ บุคลากรทางคอมพิวเตอร์ (People ware)

1) คอมพิวเตอร์ฮาร์ดแวร์ (Hardware)

คอมพิวเตอร์ฮาร์ดแวร์ (Hardware) หมายถึง ตัวเครื่องคอมพิวเตอร์ตลอดจนอุปกรณ์อื่นๆ ที่ต่อเข้ากับเครื่องคอมพิวเตอร์เพื่อใช้ในการประมวลผลข้อมูล ตัวเครื่องคอมพิวเตอร์ประกอบด้วยหน่วยใหญ่ๆ 3 หน่วย คือ

(1) หน่วยรับโปรแกรมและข้อมูล (Input Unit) เป็นหน่วยที่ทำหน้าที่รับโปรแกรมหรือข้อมูลจากภายนอก แล้วเปลี่ยนลักษณะหรือสัญลักษณ์ที่ผู้ใช้รู้จักเป็นสัญญาณไฟฟ้าที่เครื่องรู้จักแล้วนำไปเก็บไว้ที่หน่วยความจำเพื่อทำการประมวลผลต่อไป ตัวอย่างอุปกรณ์ที่ใช้เป็นหน่วยรับ

เช่น แป้นพิมพ์ (Keyboard) เมาส์ (Mouse) เครื่องอ่านซีดีรอม (CD-ROM Drive) เครื่องสแกนเนอร์ (Scanner) เป็นต้น

(2) หน่วยแสดงผลข้อมูล (Output Unit) เป็นหน่วยที่ทำหน้าที่แสดงผลที่ได้จากการประมวลผลข้อมูลออกมาทางอุปกรณ์แสดงผล Out Devices โดยเปลี่ยนสัญญาณไฟฟ้าให้ออกมาเป็นลักษณะที่ผู้ใช้สามารถนำไปใช้งานได้ เช่น แสดงผลผ่านทางจอภาพ (Monitor) ทางเครื่องพิมพ์ (Printer) หรือไมโครฟิล์ม (Microfilm) เป็นต้น

(3) หน่วยประมวลผลกลาง (Central Processing Unit) เป็นหน่วยที่ทำการประมวลผล เป็นหน่วยที่สำคัญของคอมพิวเตอร์ทุกประเภท ซึ่งสร้างขึ้นจากวงจรรีเลย์ทรอนิกส์ มีหน้าที่หลักในการประมวลผลข้อมูลตามคำสั่งจาก โปรแกรม หน่วยประมวลผลกลางประกอบด้วย หน่วยควบคุม (Control Unit) หน่วยคำนวณและตรรก (Arithmetic and Logical Unit) และหน่วยความจำ (Memory Unit)

หน่วยควบคุม ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของเครื่องให้เป็นไปตามคำสั่งที่มีการเขียนไว้ในลักษณะของโปรแกรมหรือที่เรียกว่า Software โดยจะทำการสั่งให้เก็บข้อมูลลงในหน่วยความจำหรือนำข้อมูลจากหน่วยความจำมาทำการคำนวณเปรียบเทียบ หรือควบคุมให้เอาผลลัพธ์ที่ได้ไปแสดงผลที่ใด เป็นต้น

หน่วยคำนวณ ทำหน้าที่คำนวณข้อมูลตามคำสั่ง โดยจะมีการบวก ลบ คูณ หาร หรือยกกำลัง ฯลฯ นอกจากนี้ ในส่วนตรรกจะมีการเปรียบเทียบว่าตัวเลข 2 จำนวน เท่ากัน มากกว่า หรือน้อยกว่า เป็นต้น

หน่วยความจำ มีหน้าที่จำข้อมูลต่างๆ ที่นำมาเก็บไว้ โดยทั่วไปหน่วยความจำจะเก็บตัวเลขหรือตัวอักษรอยู่ในรูปของรหัส และรหัสที่ใช้มีอยู่ด้วยกันหลายชนิด ส่วนประกอบของหน่วยความจำแบ่งเป็น 2 ระบบ คือ

(3.1) หน่วยเก็บความจำภายใน คือ หน่วยความจำที่สร้างมาพร้อมกับตัวเครื่อง ทำหน้าที่เก็บข้อมูลที่รอการประมวลผล เก็บคำสั่งจาก โปรแกรมเพื่อให้ประมวลผลข้อมูล และเก็บผลที่ได้จากการประมวลผลและรอส่งไปที่หน่วยแสดงผล

ขนาดของหน่วยความจำวัดเป็นไบต์ (Byte) แต่ละหน่วยของไบต์ คือ ขนาดของเนื้อที่ในหน่วยความจำที่ใช้บันทึกหรือจำตัวอักษร ตัวเลข และสัญลักษณ์ใดๆ ได้ใน 1 ตัวคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่จะมีหน่วยความจำเป็นหน่วยเมกกะไบต์ (1 เมกกะไบต์ = 1 ล้านไบต์) หรือ กิกกะไบต์ (1 กิกกะไบต์ = 1 ล้านพันไบต์)

(3.2) หน่วยความจำภายนอก ทำหน้าที่เก็บข้อมูลหรือคำสั่งแยกจากหน่วยความจำภายในและเป็นการขยายความสามารถของเครื่อง ตัวอย่างเช่น จานแม่เหล็ก ฮาร์ดดิสก์ ดรัมแม่เหล็ก อุปกรณ์บันทึกข้อมูลปริมาณมาก เป็นต้น

2) ซอฟต์แวร์ (Software)

ซอฟต์แวร์ (Software) หมายถึง ส่วนประกอบของระบบคอมพิวเตอร์ที่เป็นคำสั่งหรือชุดคำสั่งเพื่อสั่งให้เครื่องทำงาน เช่น ควบคุมระบบการทำงานของเครื่อง (Operating System) ให้เครื่องนำข้อมูลมาทำการคำนวณเปรียบเทียบ เป็นต้น หากเครื่องคอมพิวเตอร์ไม่มีซอฟต์แวร์หรือบางครั้งมักเรียกกันว่า โปรแกรม เครื่องคอมพิวเตอร์จะไม่สามารถทำงานได้เลย โปรแกรมหรือซอฟต์แวร์นี้จึงเปรียบเสมือนว่าเป็นหัวใจของเครื่องคอมพิวเตอร์ ตัวโปรแกรมอาจเป็นโปรแกรมสำเร็จรูปที่สามารถซื้อแล้วนำมาใช้สามารถเลือกโปรแกรมให้ตรงกับลักษณะงานที่ตนต้องการ เช่น โปรแกรมสำหรับทำบัญชี โปรแกรมสำหรับออกแบบในงานวิศวกรรม โปรแกรมสำหรับการจัดทำรายงานฐานข้อมูล ฯลฯ

โปรแกรมแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ซอฟต์แวร์ระบบ (Software System) และซอฟต์แวร์ประยุกต์ (Application System)

(1) ซอฟต์แวร์ระบบ (Software System)

ซอฟต์แวร์ระบบ คือ โปรแกรมที่ทำหน้าที่ในการควบคุมการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์รวมถึงอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งรวมถึงทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างผู้ใช้งานกับคอมพิวเตอร์ โดยซอฟต์แวร์ระบบยังสามารถแบ่งออกเป็นระบบปฏิบัติการ (Operating System) และโปรแกรมอรรถประโยชน์ (Utility System)

ระบบปฏิบัติการเป็นโปรแกรมที่มีความสำคัญมาก ประกอบด้วยชุดโปรแกรมที่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการดำเนินงานต่างๆ ภายในระบบคอมพิวเตอร์และเป็นตัวกลางในการประสานงานการทำงานของฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ต่างๆ เช่น พีซีคอมแพทเทเบิล (PC Compatible) บนวินโดวส์แพลตฟอร์ม พีซีแมคอินทอชและแมคโอเอสแพลตฟอร์ม ลินุกซ์แพลตฟอร์ม

โปรแกรมอรรถประโยชน์ เป็นโปรแกรมที่ใช้งานเฉพาะอย่าง เช่น โปรแกรม Scan, Disk Defragmenter, System Restore และ Backup เป็นต้น

(2) ซอฟต์แวร์ประยุกต์ (Application System)

ซอฟต์แวร์ประยุกต์ เป็นซอฟต์แวร์ที่นำมาใช้สำหรับงานเฉพาะด้าน ได้แก่ ชุดซอฟต์แวร์ต่างๆ ที่ปฏิบัติงานทางธุรกิจหรือระบบงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ซอฟต์แวร์ที่ใช้กับการจัดการวัตถุดิบ บัญชี สินค้าคงคลัง ซอฟต์แวร์โรคผู้ป่วยที่ใช้กับวงการแพทย์

สำหรับการจัดเก็บข้อมูลคอมพิวเตอร์นั้น ก่อนอื่นต้องทำความเข้าใจพื้นฐานถึงแฟ้มข้อมูลก่อน โครงสร้างของแฟ้มข้อมูลประกอบไปด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่ลำดับจากหน่วยที่เล็กที่สุดไปยังหน่วยที่ใหญ่ขึ้นตามลำดับ คือ บิต ไบท์ พิลด์ เรคอร์ด และไฟล์ แฟ้มข้อมูลพื้นฐานมี 4 ประเภท คือ แฟ้มข้อมูลหลัก (Master File) แฟ้มข้อมูลรายการเปลี่ยนแปลง (Transaction File) แฟ้มรายงาน (Report File) แฟ้มข้อมูลชั่วคราว (Temporary File)

3) บุคคลากรทางคอมพิวเตอร์ (People ware)

บุคคลากรทางคอมพิวเตอร์ (People ware) หมายถึง บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำงานด้านคอมพิวเตอร์ ได้แก่

(1) ผู้บริหารคอมพิวเตอร์ มีหน้าที่ในการจัดการและบริหารงาน

(2) นักออกแบบระบบ (System Designer) มีหน้าที่กำหนดการปฏิบัติของเครื่องคอมพิวเตอร์ให้เป็นไปตามความต้องการด้านข่าวสารที่นักวิเคราะห์ข่าวสารวางไว้

(3) นักโปรแกรมระบบ (System Programmer) มีหน้าที่เขียน โปรแกรมปฏิบัติการ (Operating System) และ โปรแกรมเกี่ยวกับข้อมูล (Data Management)

(4) นักโปรแกรมประยุกต์ (Application Programmer) มีหน้าที่เขียน ทดสอบ และแก้ไขปรับปรุงโปรแกรมที่ใช้เฉพาะงาน เช่น งานธุรกิจ งานการรักษา เป็นต้น

(5) นักบำรุงรักษาโปรแกรม (Maintenance Programmer) มีหน้าที่บำรุงรักษาโปรแกรมระบบและโปรแกรมประยุกต์ที่เขียนไว้ โดยเมื่อนำเอาโปรแกรมไปใช้แล้วเกิดข้อผิดพลาดนักบำรุงรักษาโปรแกรมจะต้องจัดหาสาเหตุและทำการแก้ไขโปรแกรมนั้นๆ

(6) พนักงานเตรียมข้อมูล (Data Preparation Clerk) มีหน้าที่ในการเตรียมข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่คอมพิวเตอร์อ่านได้ เช่น เจาะบัตร พิมพ์เข้างานแม่เหล็ก เป็นต้น

(7) ผู้ใช้โปรแกรม (User) เป็นผู้นำเอาโปรแกรมที่เขียนสำเร็จแล้วมาใช้

4) ประเภทข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่บันทึกในเครื่องคอมพิวเตอร์อาจแบ่งประเภทตามลักษณะการสร้าง 3 ประเภท ดังนี้

(1) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สร้างโดยมนุษย์ ข้อมูลที่เพียงจัดเก็บในระบบคอมพิวเตอร์ซึ่งมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เช่น แฟ้มไปรษณีย์เสียง แฟ้มอีเมลล์ สารสนเทศในรูปแบบข้อความ ภาพ เสียง

(2) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สร้างขึ้นโดยระบบคอมพิวเตอร์หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เช่น แฟ้มโปรแกรม แฟ้มข้อมูลชั่วคราว แฟ้มประวัติระบบ แฟ้มลงบันทึกเข้าออกเว็บไซต์ แฟ้มแคช และคูกี้ เป็นต้น

(3) ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่สร้างโดยมนุษย์และโดยระบบคอมพิวเตอร์หรือโปรแกรมประกอบกัน เป็นข้อมูลที่ประกอบไปด้วยข้อมูลที่จัดเก็บไว้ในระบบคอมพิวเตอร์และที่สร้างขึ้นโดยระบบคอมพิวเตอร์หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ทั้ง 2 ประเภท เช่น ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นแผนภูมิ (Chart) ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานของโปรแกรมตารางการทำงานหรือคำนวณ (Spreadsheet Program) เป็นต้น

5) การสร้างเอกสารอิเล็กทรอนิกส์จากเครื่องคอมพิวเตอร์

การสร้างเอกสารด้วยวิธีการอิเล็กทรอนิกส์จำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน คือ คอมพิวเตอร์ฮาร์ดแวร์ และคอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์

(1) คอมพิวเตอร์ฮาร์ดแวร์ ประกอบไปด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ หน่วยประมวลผล หน่วยความจำ อุปกรณ์นำข้อมูลเข้าและส่งออก อุปกรณ์จัดเก็บข้อมูลและจอแสดงผล ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญ เนื่องจากผู้ที่สร้างเอกสารขึ้นย่อมต้องการเห็นการนำเสนอเอกสารอิเล็กทรอนิกส์นั้น ในการยอมรับหรือแก้ไขเอกสารดังกล่าว เอกสารอิเล็กทรอนิกส์แต่ละประเภทย่อมต้องการความสามารถในการแสดงผลที่แตกต่างกัน เช่น เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่มีเพียงตัวอักษร ย่อมต้องการจอภาพที่นำเสนอด้วยความละเอียดต่ำกว่าเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่มีรูปภาพ สี และมิติ เป็นต้น

(2) คอมพิวเตอร์ซอฟต์แวร์ เป็นคำสั่งหรือชุดคำสั่งอิเล็กทรอนิกส์ที่ทำให้คอมพิวเตอร์คอมพิวเตอร์ฮาร์ดแวร์ทำงานเฉพาะอย่างได้ รวมถึงการสั่งให้คอมพิวเตอร์ทำการสแกนหรือสร้างเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่มีหลายประเภทซึ่งมีคุณสมบัติที่แตกต่างกันไปตามประเภทของการใช้งาน

6) การเรียกใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

รูปแบบการเรียกใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

(1) การใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ออก หรือ Print out

เป็นการพิมพ์เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ออกทางเครื่องพิมพ์ (Printer) หรือทางเครื่องโทรสาร เป็นต้น เพื่อให้ได้เอกสารที่เป็นกระดาษออกมา ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมจัดทำเอกสารในปัจจุบัน ข้อควรพิจารณา คือ เอกสารกระดาษที่มีการพิมพ์ออกมามีความเหมือนกันกับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ในระดับที่สามารถยอมรับได้ อย่างไรก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละองค์กรและประเภทของงาน แต่ด้วยลักษณะที่แตกต่างกันของเอกสารกระดาษกับเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ จึงเกิดปัญหาในทางกฎหมายเกี่ยวกับการพิสูจน์และยอมรับความเป็นต้นฉบับของเอกสารกระดาษที่ถูกพิมพ์ออกจากเครื่องพิมพ์ ดังนั้น วิธีการที่จะทำให้เอกสารกระดาษเป็นที่ยอมรับเบื้องต้นอาจ

ต้องอาศัยการลงลายมือชื่อรับรองจากบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อยืนยันความเป็นต้นฉบับของเอกสาร
กระดาษ

(2) การใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์โดยการรับส่งข้อมูลผ่านระบบดิจิทัล

การใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์โดยการรับส่งข้อมูลผ่านระบบดิจิทัล คือ การเรียก
หรือค้นคืน (Retrieve) เอกสารอิเล็กทรอนิกส์จากเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ใช้งาน โดยการเรียกดูจาก
เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่ถูกสร้างขึ้นและได้รับการจัดเก็บแล้ว ซึ่งการใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์
ลักษณะนี้จะมีประเด็นด้านเทคโนโลยีเข้ามาเกี่ยวข้องค่อนข้างมาก เช่น การเข้ารหัส เพื่อใช้ในการระบุ
ตัวบุคคล หรือเพื่อพิสูจน์ความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลที่มีการรับส่งกัน รวมไปถึงกระบวนการ
ในการทำงานร่วมกันระหว่างระบบ เพื่อให้ข้อมูลหรือเอกสารอิเล็กทรอนิกส์สามารถเรียกดูหรือ
ใช้งานระหว่างกันได้

การเรียกใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์เป็นการนำเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ที่ได้รับการ
บันทึกลงในสื่อที่จัดเก็บขึ้นมาใช้ รวมไปถึงการรับ-ส่งเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ด้วย ข้อควรคำนึง
ในการเรียกใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ก็คือ ความมั่นคงปลอดภัยจากการเรียกใช้เอกสารอิเล็กทรอนิกส์
การเข้าถึงเอกสารอิเล็กทรอนิกส์จากผู้ที่มีสิทธิและความเชื่อถือได้ของเอกสาร เป็นต้น ซึ่งต้องอาศัย
ข้อกำหนดของแต่ละองค์กรในการช่วยเป็นแนวปฏิบัติที่ก่อให้เกิดความปลอดภัยในการเข้าถึง
เอกสาร

2.5 สถานะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์กับการเป็นพยานหลักฐาน

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถให้ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแก่ศาลได้ ข้อมูลต่างๆ
ที่ถูกสร้างขึ้นไม่ว่าโดยมนุษย์หรือโดยคอมพิวเตอร์ก็ตาม ล้วนแต่สามารถเป็นพยานหลักฐานพิสูจน์
ความจริงได้ แต่จากลักษณะพิเศษของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในการแสดงข้อเท็จจริงต่างๆ นั้นขึ้นมา
ทำให้จำเป็นที่จะต้องมีการพิจารณาพิเศษในการนำสืบให้ศาลเห็นถึงข้อเท็จจริงที่ปรากฏในข้อมูล
อิเล็กทรอนิกส์ รวมตลอดถึงการพิสูจน์ถึงความน่าเชื่อถือของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้น

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ได้แบ่งประเภทของพยานออกเป็นแต่ละ
ประเภท คือ พยานบุคคล พยานเอกสาร พยานวัตถุ ซึ่งทำให้ต้องพิจารณาว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์
เป็นพยานประเภทใด ในเบื้องต้นผู้เขียนขอกล่าวถึงผลของการจัดข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็น
พยานหลักฐานประเภทใดประเภทหนึ่งตามประเภทของพยานหลักฐานที่มีอยู่ในปัจจุบัน

2.5.1 ความหมายและประเภทของพยานหลักฐาน

ความหมายของพยานหลักฐาน

คำว่า “พยานหลักฐาน” นั้น ความหมายโดยทั่วไปหมายถึง “สิ่งที่แสดงถึงข้อเท็จจริงใดข้อเท็จจริงหนึ่ง” แต่ความหมายของพยานหลักฐานโดยทั่วไป อาจต่างจากพยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมายก็ได้ ศาสตราจารย์โสภณ รัตนากร ให้ความหมาย “พยานหลักฐาน” ในความหมาย ดังนี้

- 1) สิ่งที่สามารถให้ข้อเท็จจริงแก่ศาล หมายถึง ข้อเท็จจริงทุกๆ อย่างที่อาจพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่อศาลได้
- 2) พยานหลักฐานที่คู่ความนำสืบ หมายถึง เฉพาะพยานหลักฐานที่คู่ความนำเข้าสู่เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีเท่านั้น
- 3) พยานหลักฐานที่ศาลยอมรับ หมายถึง เฉพาะพยานหลักฐานที่ศาลยอมรับหรือยอมให้นำสืบได้เท่านั้น

จะเห็นว่า “พยานหลักฐาน” ตามความเข้าใจโดยสามัญนั้น อาจไม่ใช่พยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมาย เพราะแม้เป็นข้อเท็จจริงที่ยืนยันถึงสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ แต่หากไม่เป็นพยานหลักฐานในประเด็นหรือที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในคดีก็ไม่ใช่พยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมาย และแม้จะเป็นพยานหลักฐานในประเด็นหรือที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในคดีก็ตาม แต่หากเป็นพยานหลักฐานที่ศาลไม่ยอมรับให้นำสืบเข้ามาในคดีก็ไม่ใช่พยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมายเช่นกัน

บทบัญญัติและหลักเกณฑ์ของกฎหมายลักษณะพยานหลักฐานจะเป็นสิ่งแยกแยะให้รู้ว่า เป็นพยานหลักฐานชนิดใด อย่างไร จึงเป็นพยานหลักฐานตามความหมายของกฎหมาย

2.5.2 ประเภทของพยานหลักฐาน

1) พยานเอกสาร

(1) ความหมายของพยานเอกสาร

พยานเอกสาร หมายความว่า ข้อมูลที่บันทึกไว้ในสื่อชนิดใดก็ตามสามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่พิพาทในคดีได้และนำสืบชนิดที่บันทึกข้อมูลดังกล่าวขึ้นมาใช้เป็นพยานหลักฐานในศาลก็ให้ถือเป็นพยานเอกสาร และให้รวมถึงสื่อที่บันทึกไว้ในคอมพิวเตอร์หรือสื่อสารสนเทศอื่นๆ ด้วย

ตามความเห็นนักกฎหมายเกี่ยวกับความหมายของพยานเอกสาร

ศาสตราจารย์โสภณ รัตนากร⁶ เห็นว่า

“พยานเอกสาร” หมายถึง สิ่งซึ่งมีการบันทึกตัวอักษร ตัวเลข รูปรอย หรือเครื่องหมาย ซึ่งสามารถแสดงข้อความหรือความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งให้ศาลตรวจดูได้

อาจารย์เข้มชัย ชุตินวงศ์⁷ เห็นว่า

“พยานเอกสาร” หมายถึง ข้อความใดๆ ในเอกสารที่มีการอ้างอิงเป็นพยาน โดยอาศัยการสื่อความหมายของข้อความนั้นพิสูจน์ความจริง

อาจารย์ปิติกุล จิระมงคลพาณิชย์⁸ เห็นว่า

พยานเอกสาร” หมายความว่า ข้อมูลที่บันทึกไว้ในสื่อชนิดใดก็ตามสามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงที่พิพาทในคดีได้และนำสืบชนิดที่บันทึกข้อมูลดังกล่าวนั้นมาใช้เป็นพยานหลักฐานในศาลก็ให้ถือเป็นพยานเอกสาร และให้รวมถึงสิ่งที่บันทึกไว้ในคอมพิวเตอร์หรือสื่อสารสนเทศอื่นๆ ด้วย

จากความหมายของพยานเอกสารทั้งในความเห็นของนักกฎหมายและในทางตำรา พยานเอกสารมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ คือ

(1.1) สิ่งที่มีการบันทึกไว้ไม่ว่าจะเป็นการบันทึกโดยตัวอักษร ตัวเลข รูปรอย หรือเครื่องหมายใดก็ตาม

(1.2) การบันทึกนั้นกระทำบนสื่อกลาง ไม่ว่าสื่อกลางนั้นจะเป็นวัตถุใดก็ตาม เช่น กระดาษ พิล์ม แถบแม่เหล็ก การบันทึกภาพหรือเสียง การบันทึกโดยเครื่องคอมพิวเตอร์

(1.3) สิ่งที่บันทึกนั้นสามารถสื่อความหมายให้รับรู้เรื่องราว ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงใดๆ ได้ เช่น บอกรเรื่องราวการทำนิติกรรมสัญญา ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

ดังนั้น พยานเอกสารจึง หมายถึง สิ่งที่มีการบันทึกไว้ไม่ว่าโดยการบันทึกโดยวิธีใดก็ตาม และการบันทึกนั้นกระทำผ่านสื่อกลางใดๆ ซึ่งสามารถสื่อความหมายให้รับรู้เรื่องราว ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงใดๆ ได้ในภายหลัง

⁶ โสภณ รัตนากร. (2544). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ. หน้า 23.

⁷ เข้มชัย ชุตินวงศ์. (2538). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ. หน้า 195.

⁸ ปิติกุล จิระมงคลพาณิชย์. (2548). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน: ว่าด้วยพยานเอกสาร (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. หน้า 11.

ตามนิยามความหมายของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้น

“ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์” หมายความว่า ข้อความที่ได้สร้าง ส่ง รับ เก็บรักษา หรือประมวลผลด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น วิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โทรเลข โทรพิมพ์ หรือโทรสาร

จะเห็นว่า ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีลักษณะ 3 ประการที่สำคัญเช่นเดียวกับพยานเอกสาร คือ

1) ลักษณะของเอกสารต้องมีสิ่งที่มีการบันทึกไว้ไม่ว่าจะบันทึกโดย ตัวอักษร ตัวเลข รูปรอย หรือเครื่องหมายใดๆ ก็ตาม และกรณีของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ก็มีเรื่องราวหรือข้อเท็จจริง ไม่ว่าจะปรากฏในรูปแบบของตัวอักษร ตัวเลข เสียง ภาพ หรือรูปแบบอื่นใดก็ตาม

2) การบันทึกนั้นได้กระทำในสื่อกลาง ไม่ว่าสื่อกลางนั้นจะเป็นวัตถุใดก็ตาม และกรณีของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ อาจแสดงออกโดยสภาพของสิ่งของนั้นหรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ กล่าวคือ โดยผ่านวิธีการใดๆ ที่ได้สร้าง ส่ง รับ เก็บรักษา หรือประมวลผลด้วยวิธีการประยุกต์ใช้วิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า หรือวิธีอื่นใดในลักษณะคล้ายกัน และรวมถึงอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้วิธีต่างๆ เช่น วิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ โทรเลข โทรพิมพ์ หรือโทรสาร

3) สิ่งที่ยืนยันสามารถสื่อความหมายให้รับรู้เรื่องราว ข้อมูล หรือข้อเท็จจริงใดๆ ได้ เช่น บอกเรื่องราวการดำเนินการสัญญา เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นและกรณีของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ก็สามารถสื่อความหมายได้เช่นกัน

ดังนั้น ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จึงมีลักษณะเป็นพยานเอกสารอย่างหนึ่ง

ในการนำข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มาเป็นพยานหลักฐาน หากจัดข้อมูลเป็นพยานเอกสารแล้วก็ต้องปฏิบัติตามเกณฑ์ต่างๆ ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ซึ่งในการอ้างอิงพยานเอกสารเป็นพยานหลักฐานในการศาลนั้น นอกจากการยื่นบัญชีระบุพยานตามมาตรา 88 ซึ่งใช้กับพยานหลักฐานทุกประเภทแล้วตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งและกฎหมายอื่นๆ มีบทบัญญัติหลายประการที่กำหนดขั้นตอนหรือวิธีการในการนำสืบดังนี้

(2) วิธีสืบพยานเอกสาร

พยานเอกสารมีลักษณะพิเศษ 2 ประการ คือ

(2.1) ลักษณะอันเป็นการเฉพาะตัว (Exclusiveness) และ

(2.2) ลักษณะความครบถ้วนบริบูรณ์อยู่ในตัว (Conclusiveness)

ลักษณะอันเป็นการเฉพาะตัวนั้นเกี่ยวเนื่องกับหลักเรื่องพยานหลักฐานชั้นหนึ่งหรือพยานหลักฐานที่ดีที่สุด (Best Evidence) ซึ่งห้ามไม่ให้รับฟังพยานหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับ

ข้อความในเอกสาร นอกจากต้นฉบับของเอกสาร ส่วนลักษณะความครบถ้วนสมบูรณ์อยู่ในตัวนั้น การนำสืบเกี่ยวกับข้อความในเอกสารจึงต้องฟังเป็นยุติ ไม่ต้องอาศัยพยานหลักฐานอื่นอีก เมื่อมีการทำสัญญากันเป็นลายลักษณ์อักษรมักเกิดปัญหาขึ้นว่าจะนำพยานหลักฐานอื่นมาสืบว่าคู่สัญญาได้ตกลงกันไว้เป็นอย่างอื่นนอกเหนือที่ปรากฏไว้ในสัญญาหรือไม่ และจะนำพยานบุคคลหรือพยานเอกสารอื่นมาสืบถึงความหมายของข้อตกลงนอกเหนือจากตัวหนังสือในสัญญานั้น ได้เพียงใด พยานบุคคลหรือพยานเอกสารอื่นเรียกว่า “พยานนอกเอกสาร” (Extrinsic Evidence) แนวความคิดดังกล่าวเป็นไปตามกฎหมายอังกฤษ แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งก็ได้ให้นำแนวคิดมาบัญญัติไว้ ซึ่งบัญญัติว่า เมื่อใดมีกฎหมายบังคับให้ต้องใช้พยานเอกสารมาแสดง ห้ามมิให้ศาลยอมรับฟังพยานบุคคลในกรณีอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้ แม้ว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งจะได้ยินยอมก็ดี

1) ขอสืบพยานบุคคลแทนพยานเอกสาร เมื่อไม่สามารถนำเอกสารมาแสดง

2) ขอสืบพยานบุคคลประกอบข้ออ้างอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อได้นำเอกสารมาแสดงแล้วว่า ยังมีข้อความเพิ่มเติมตัดทอนหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความในเอกสารนั้นอยู่อีก

แต่บทบัญญัติแห่งมาตรานี้มิให้ใช้บังคับในกรณีที่บัญญัติไว้ในมาตรา 93 (2) และมีให้ถือว่าเป็นการตัดสิทธิคู่ความในอันที่จะกล่าวอ้างและนำพยานบุคคลมาสืบประกอบข้ออ้างว่า พยานเอกสารที่แสดงนั้นเป็นเอกสารปลอมหรือไม่ถูกต้องทั้งหมดหรือแต่บางส่วน หรือสัญญาหรือหนี้อย่างอื่นที่ระบุไว้ในเอกสารนั้นไม่สมบูรณ์ หรือคู่ความฝ่ายหนึ่งตีความหมายผิด นอกจากนี้ เอกสารบางชนิดอาจมีเอกสิทธิ์ที่ไม่อาจนำมาเป็นพยานเอกสารได้ เพราะจะเป็นการเปิดเผยความลับ บางประการที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 92 และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 231

พยานเอกสารยังแตกต่างไปจากพยานบุคคลในแง่ที่ว่าเอกสารไม่อาจเสนอตัวเอง ได้อย่างพยานบุคคล การนำสืบพยานเอกสารอาจต้องทำผ่านพยานบุคคล อาจต้องมีการนำสืบพยานประกอบ หรือรับรองความถูกต้องที่แท้จริง ขณะเดียวกันพยานเอกสารอาจมีสำเนาได้ กรณีที่มีการสืบสำเนาเอกสารอาจมีปัญหาเกี่ยวกับความถูกต้องของสำเนาด้วย แม้แต่กรณีที่มีการนำสืบด้วยต้นฉบับของเอกสารก็อาจมีการโต้แย้งถึงความมีอยู่และความแท้จริงของเอกสารนั้นได้ การนำสืบพยานเอกสารนอกจากต้องระบุเอกสารที่จะนำสืบไว้ในบัญชีระบุพยานแล้ว ยังต้องมีการส่งสำเนาล่วงหน้าให้แก่ศาลและคู่ความฝ่ายอื่นด้วย การอ้างเอกสารเป็นพยานก็ต้องเสียค่าธรรมเนียม และเอกสารบางชนิดจะต้องปิดอากรแสตมป์ให้ครบถ้วนด้วย มิฉะนั้นไม่อาจรับฟังเป็นพยานได้ ซึ่งเป็นการแตกต่างไปจากการอ้างพยานบุคคลและพยานวัตถุ

การนำสืบพยานเอกสารอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 88 เช่นเดียวกับพยานประเภทอื่น คือ ต้องอ้างอิงเอกสารนั้นเป็นพยานในบัญชีพยานต่อศาล

ก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 7 วัน ถ้าจะอ้างเพิ่มเติมก็ต้องอ้างเสียภายใน 15 วันนับแต่วันสืบพยาน ถ้าภายหลังจากนั้นต้องแสดงให้ศาลเป็นที่พอใจว่าตนไม่ทราบว่ามีพยานนี้อยู่หรือไม่สามารถจะอ้างมาสืบก่อนนั้นได้จึงจะนำสืบได้ และการส่งเอกสารเป็นพยานผู้อ้างจะต้องคัดสำเนาเอกสารนั้นให้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก่อนนำสืบพยานไม่น้อยกว่า 7 วัน เว้นแต่จะเข้าข้อยกเว้นตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 90 เช่น เอกสารอยู่กับคนภายนอกหรือคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งรับต้นฉบับเอกสารที่ส่งศาลแล้ว โจทก์นำสำเนาเอกสารติดท้ายฟ้องไปแล้ว ไม่ต้องส่งสำเนาเวลาสืบพยานอีก เป็นต้น

(3) การส่งสำเนาเอกสาร

การส่งสำเนาเอกสารมีบัญญัติในมาตรา 90 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ว่าพยานเอกสารนั้นคู่ความฝ่ายใดจะนำมาใช้เป็นพยานหลักฐานในชั้นศาล คู่ความฝ่ายนั้นจะต้องส่งสำเนาเอกสารดังกล่าวให้แก่ศาล และคู่ความฝ่ายอื่นให้ถูกต้องตามมาตรา 90 หลังจากนั้นจึงเอาต้นฉบับมาสืบในภายหลังได้ตามมาตรา 93 การส่งสำเนาเอกสารแบ่งเป็น 5 วรรค โดยวรรคหนึ่งกับวรรคสองเป็นหลักเกณฑ์ในการส่งสำเนาเอกสาร ส่วนวรรคสาม (1), (2), (3) เป็นข้อยกเว้นในการที่ไม่ต้องส่งสำเนาเอกสาร นอกจากนั้น ยังมีข้อยกเว้นอื่นๆ อีกที่มีได้บัญญัติในมาตรา 90 กรณีตามวรรคห้าและวรรคหก เป็นวิธีการในการดำเนินการในกรณีที่ใช้ข้อยกเว้นตามมาตรา 90 วรรคสาม โดยมีข้อพิจารณา ดังนี้

(3.1) หลักทั่วไปของการส่งสำเนาเอกสาร

(3.1.1) หลักเกณฑ์การส่งสำเนาเอกสาร

การส่งสำเนาเอกสารบัญญัติไว้ในสองวรรคแรกของมาตรา 90 เป็นหลักที่สอดคล้องกับบทบัญญัติในเรื่องการยื่นบัญชีระบุพยาน กล่าวคือ ถ้าพยานเอกสารฉบับใดได้มีการระบุไว้ในบัญชีระบุพยานแล้ว ก็ต้องมีการส่งสำเนาเอกสารตามมาตรา 90 วรรคหนึ่ง ล่วงหน้าก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 7 วัน ถ้าเอกสารใดระบุไว้ในบัญชีระบุพยานเพิ่มเติมหรือบัญชีระบุพยานตามมาตรา 88 วรรคสองหรือวรรคสาม จะต้องส่งสำเนาเอกสารตามมาตรา 90 วรรคสอง กล่าวคือ ให้ส่งพร้อมคำแถลงขอระบุพยานเพิ่มเติม หรือส่งพร้อมคำร้องขอระบุพยานแล้วแต่กรณี แต่มีข้อแตกต่างกันระหว่างกรณียื่นบัญชีระบุพยานตามมาตรา 88 กับกรณียื่นบัญชีระบุพยานตามมาตรา 90 กล่าวคือ ในมาตรา 88 เรื่องบัญชีระบุพยานกฎหมายบังคับเพียงว่า คู่ความเอาบัญชีพยานพร้อมสำเนาคำร้อง คำแถลงแล้วแต่กรณี ไปไว้ที่ศาลให้ครบจำนวนคู่ความฝ่ายอื่น แล้วให้เป็นหน้าที่ของคู่ความฝ่ายอื่นมาขอรับไปจากศาลเอง ฝ่ายที่ยื่นบัญชีระบุพยานไม่มีหน้าที่ต้องเอาสำเนาไปส่งให้แก่คู่ความฝ่ายอื่น แต่การส่งสำเนาเอกสารตามมาตรา 90 กฎหมายใช้หลักว่าฝ่ายที่อ้าง

เอกสารและมีหน้าที่ต้องส่งสำเนานั้นจะต้องส่งให้ศาลชุดหนึ่ง และต้องส่งสำเนาเอกสารให้คู่ความฝ่ายอื่นด้วย โดยผู้อ้างเอกสารต้องไปส่งเอง ไม่ได้ส่งทางเจ้าพนักงานศาล

(3.1.2) ผลของการฝ่าฝืน

ถ้าคู่ความฝ่ายใดปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ไม่ส่งสำเนาเอกสารให้ฝ่ายตรงข้ามหรือศาล หรือมีการส่งสำเนาเกินจริงแต่ส่งเกินกำหนดเวลาที่ระบุไว้ในมาตรา 90 วรรคหนึ่ง และวรรคสอง ผลจะเป็นไปตามมาตรา 87 (2) กล่าวคือ ศาลรับฟังไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมจำเป็นต้องสืบพยานหลักฐานอันสำคัญซึ่งเกี่ยวกับประเด็นสำคัญในคดี ถึงแม้จะเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 88 หรือมาตรา 90 ก็ให้ศาลรับฟังได้ บทลงโทษนี้เสมือนเป็นการตัดพยานหลักฐานดังกล่าว ซึ่งอาจทำให้เปลี่ยนแปลงผลแห่งคดี

ปัญหาเกิดขึ้นว่า ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้ส่งสำเนาเอกสารให้ถูกต้องตามมาตรา 90 วรรคหนึ่งหรือวรรคสอง เอกสารนั้นจะต้องห้ามมิให้รับฟังตามมาตรา 87 (2) แต่อย่างไรก็ตาม ศาลฎีกาได้วางเงื่อนไขไว้ว่าบทบัญญัติในมาตรา 87 (2) มิได้ถือเคร่งครัด ถึงแม้ว่าฝ่ายที่จะสืบเอกสาร ไม่ได้ส่งสำเนาให้ถูกต้องตามมาตรา 90 วรรคหนึ่ง วรรคสอง หากในเวลานำสืบค้นฉบับตามมาตรา 93 คู่ความฝ่ายตรงข้ามไม่ได้รับสำเนาจะต้องโต้แย้งว่าเอกสารนั้นสืบไม่ได้ เพราะไม่ได้ส่งสำเนาล่วงหน้า จึงต้องห้ามมิให้รับฟังตามมาตรา 87 (2) คู่ความฝ่ายตรงข้ามต้องโต้แย้งคัดค้านว่าเอกสารนั้นเข้าสืบไม่ได้ ถ้าคู่ความฝ่ายตรงข้ามไม่ได้โต้แย้งการนำสืบพยานเอกสารนั้น ศาลถือเสมือนหนึ่งว่าคู่ความฝ่ายนั้น ได้มีการยอมรับการสืบพยานเอกสารนั้นแล้ว โดยไม่ต้องมีการส่งสำเนาเอกสาร ถ้าศาลสั่งให้รับฟังค้นฉบับนั้นก็ใช้ได้

(3.2) ข้อยกเว้นในการที่ไม่ต้องส่งสำเนาเอกสารตามมาตรา 90 (1) (2) และ (3)

การให้คู่ความฝ่ายที่อ้างเอกสารต้องยื่นสำเนาเอกสารให้แก่ศาลและคู่ความฝ่ายอื่น บางกรณีอาจไม่มีความจำเป็นเพราะคู่ความฝ่ายอื่นมีเอกสารนั้นอยู่แล้ว หรืออาจตรวจสอบได้โดยง่าย ในบางกรณีที่คู่ความฝ่ายที่อ้างมิได้มีเอกสารอยู่ที่ตัวก็เป็นการยากที่จะให้มีการยื่นสำเนา ในบางกรณีเอกสารมีจำนวนมาก การคัดสำเนาอาจทำให้คดีล่าช้า หรือมีเหตุจำเป็นอย่างอื่นที่ไม่อาจยื่นเอกสารได้หรือไม่อาจยื่นได้ภายในกำหนดตามประมวลกฎหมายวิพิจารณาความแพ่ง มาตรา 90 จึงได้บัญญัติข้อยกเว้นในการยื่นเอกสาร ไว้ในอนุมาตรา (1) (2) และ (3) ดังนี้

(3.2.1) ข้อยกเว้นตามมาตรา 90 (1)

กรณีเอกสารเป็นชุดกฎหมายไม่ได้ให้คำนิยามไว้ว่าเอกสารเป็นชุดคืออะไร แต่จากตัวอย่างที่ให้ไว้ เช่น จดหมายโต้ตอบระหว่างคู่ความ ถ้าจะอ้างเป็นพยานหลักฐานก็ต้องอ้างเป็นจดหมายหลายฉบับที่ได้ตอบกันไปมา ถ้าอ้างฉบับเดียวไม่ใช่เอกสารเป็นชุดไม่เข้าข้อยกเว้น

ตาม (1)⁹ เมื่อเป็นเอกสารจดหมาย โฉดอบหลายฉบับรวมกันมาเข้าลักษณะเป็นเอกสารเป็นชุด ได้รับการยกเว้นในวรรคสาม (1) จะต้องมืองค์ประกอบ คือ เอกสารเป็นชุดและคู่ความฝ่ายอื่น ได้ทราบคดีแล้วถึงรายละเอียดของเอกสารเป็นชุดนั้น หรือถ้าไม่ทราบก็สามารถตรวจตราให้ทราบได้ โดยง่ายในความมีอยู่และความแท้จริงแห่งเอกสารนั้น

สมุดบัญชีการค้าปกติในทางการค้าก็ต้องลงบัญชีไว้ให้ต่อเนื่องกัน เป็นรายวัน วันละหลายรายการ แล้วก็ป็นชุดเป็นเล่มเวลาเราจะอ้างบัญชีการค้ามาเป็นพยานหลักฐาน ในทางคดีมักจะอ้างแผ่นเดียวหรือรายการเดียว จะต้องอ้างให้เห็นทางเดินของบัญชีว่าเดินมาอย่างไร อาจจะเป็นแรมเดือนหรือแรมปีก็ได้ และเวลาอ้างสมุดบัญชีการค้าเพื่อให้เห็นที่มาที่ไปในลักษณะ เคลื่อนไหวของสินค้าหรือเงินจะต้องอ้างมาทั้งชุด แต่ถึงแม้ว่าจะเล่มเดียวก็เป็นเอกสารชุดได้ แต่ต้องมีเงื่อนไขอีกข้อ คือ คู่ความฝ่ายตรงข้ามได้ทราบความถูกต้องของบัญชีการค้า นั้นคืออยู่แล้ว หรือถ้าไม่ทราบก็สามารถตรวจสอบให้ทราบได้

เอกสารในสำนวนคดีเรื่องอื่น เอกสารในสำนวนคดีเรื่องอื่นหมายถึง เอกสารหลายแผ่นหลายฉบับรวมกันเป็นชุดจึงจะเป็นเอกสารเป็นชุด โดยปกติมักจะใช้อ้างสำนวน ในคดีอื่นมาเป็นพยานหลักฐานสนับสนุนคดีของเรา และในขณะที่เดียวกันการอ้างเอกสารในสำนวนคดี เรื่องอื่นเวลาอ้างมักจะเข้าข้อยกเว้นตามมาตรา 90 วรรคสาม (2) ในแง่ที่ว่าต้นฉบับไม่อยู่กับเรา ต้นฉบับอยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอก คือ อยู่ในความครอบครองของศาล จะใช้ข้อยกเว้น ในฐานะเป็นเอกสารเป็นชุดตามความใน (1) ก็ได้ หรือจะไปใช้ข้อยกเว้นตาม (2) ในฐานะเป็น เอกสารไม่ได้อยู่ในความครอบครองของเราตาม (2) ก็ได้ แต่คำว่าสำนวนคดีเรื่องอื่นใน (1) ศาลฎีกา ก็ให้ความหมายขยายไปว่าไม่จำเป็นต้องเป็นสำนวนคดีของศาลเท่านั้น รวมถึงสำนวนของ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2568/2534 เอกสารในสำนวนของเจ้าพนักงาน พิทักษ์ทรัพย์ก็ถือว่าเป็นเอกสารในสำนวนคดี และเป็นเอกสารเป็นชุดที่คู่ความฝ่ายอื่นสามารถ ตรวจสอบความถูกต้องแท้จริงได้โดยง่าย ไม่จำเป็นต้องทำสำเนาส่ง

มีปัญหาว่าเอกสารในสำนวนการสอบสวนของพนักงานสอบสวนเป็นเอกสาร เป็นชุดที่สามารถตรวจสอบได้โดยง่ายหรือไม่ เพราะว่าเป็นเอกสารเป็นชุดน่าจะอยู่ในความหมาย ของเอกสารในสำนวนคดีด้วย แต่คู่ความฝ่ายอื่นเขาสามารถตรวจสอบได้โดยง่ายหรือไม่ พนักงาน

⁹ ผู้เขียนมีความเห็นว่า ถึงแม้จะเป็นเอกสารหรือจดหมายเพียงฉบับเดียว แต่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งทราบถึงความมีอยู่ และข้อความในเอกสารฉบับนั้นแล้วก็อาจจะถือว่าเป็นเอกสารชุดตามความหมายของมาตรา 90 (1) กล่าวคือ คู่ความฝ่ายอื่นได้ทราบคดีแล้วถึงรายละเอียดของเอกสารชุดนั้น หรือถ้าไม่ทราบก็สามารถตรวจตราให้ทราบได้ โดยง่าย.

สอบสวนจะให้ตรวจสอบหรือไม่ เนื่องจากพนักงานสอบสวนถือว่าสำนวนการสอบสวนเป็น เอกสารลับของทางราชการ บุคคลทั่วไปจะไปขอตรวจสอบสำนวนเขาถ้าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเขามีสิทธิ ที่จะไม่ตรวจสอบได้ แต่ไม่มีปัญหามากนักเพราะสามารถใช้ชื่อยกเว้นใน (2) ได้ คือ ถือว่าเป็น เอกสารที่อยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอก

(3.2.2) ชื่อยกเว้นตามมาตรา 90 (2)

ต้นฉบับเอกสารอยู่ในความครอบครองของบุคคลภายนอก ชื่อยกเว้นนี้ เป็นเรื่องของความจำเป็นเพราะเอกสาร ไม่ได้อยู่ในความครอบครองของกลุ่มความผู้อ้างเอกสาร จึงไม่อาจทำสำเนาขึ้นได้และหากกลุ่มความฝ่ายอื่นเป็นผู้ครอบครองเอกสารเองก็ไม่มี ความจำเป็นต้อง ยื่นสำเนาให้แก่กลุ่มความฝ่ายนั้นอีก กฎหมายจึงยกเว้นให้และเป็นชื่อยกเว้นที่เด็ดขาดไม่ต้องขอ อนุญาตศาล ทั้งไม่ต้องส่งต้นฉบับแทนดั่งกรณีของอนุมาตรา (1) และ (3) ด้วย “บุคคลภายนอก” ตามอนุมาตรานี้ศาลฎีกาตีความหมายถึงคนอื่นนอกจากกลุ่มความผู้อ้างเอกสารเพราะฉะนั้นที่จำเลยอ้าง และศาลเรียกมาจากคนในครอบครัวเดียวกับจำเลยก็ถือว่าเป็นเอกสารอยู่ในความครอบครองของ บุคคลภายนอก จำเลยจึงไม่ต้องส่งสำเนา

(3.3.3) ชื่อยกเว้นตามมาตรา 90 (3)

หากการคัดสำเนาจะทำให้กระบวนการพิจารณาล่าช้าเป็นที่เสื่อมเสียแก่กลุ่มความ ซึ่งอ้างเอกสาร หรือมีเหตุผลแสดงว่าไม่อาจคัดสำเนาเอกสารให้เสร็จภายในกำหนดเวลาที่ให้ยื่น หรือส่งเอกสารนั้น ผู้ที่อ้างเอกสารอาจยื่นคำขอฝ่ายเดียวโดยทำเป็นคำร้องต่อศาลขออนุญาตงัดขึ้น หรือส่งสำเนาเอกสาร และขอขึ้นต้นฉบับเอกสารเพื่อให้ศาลหรือกลุ่มความอีกฝ่ายหนึ่งตรวจสอบ ตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด กรณีนี้ก็เช่นมีเอกสารจำนวนมากหรือมีลักษณะพิเศษไม่สามารถถ่ายสำเนาได้ เช่น เอกสาร โบราณ ถ้าขึ้นไปถ่ายเอกสารเอกสารอาจจะเสียหาย เป็นต้น¹⁰

นอกจากนั้น หากไม่เข้าชื่อยกเว้นตามมาตรา (1) (2) และ (3) ยังมีชื่อยกเว้น ตามมาตรา 87 (2) ตอนท้าย ถ้าเอกสารที่ไม่ได้ส่งสำเนาทำให้ถูกต้องนั้น ถึงแม้จะไม่เข้าชื่อยกเว้น ตามมาตรา 90 (1) (2) และ (3) แต่ถ้าเป็นเอกสารที่เกี่ยวกับประเด็นที่สำคัญในคดีนั้นเพื่อประโยชน์ แห่งความยุติธรรม ศาลก็ใช้ดุลพินิจรับฟังได้ เป็นชื่อยกเว้นทั่วไปที่เป็นดุลพินิจของศาล แต่ว่า ดุลพินิจกรณีนี้ใช้เฉพาะเอกสารสำคัญที่เกี่ยวกับประเด็นสำคัญในคดีเท่านั้น

(3.4) ชื่อยกเว้นตามมาตรา 87 (2)

มาตรา 87 (2) ห้ามมิให้ศาลรับฟังพยานเอกสารที่มีได้มีการยื่นสำเนาตาม มาตรา 90 แต่ก็ได้บัญญัติเป็นชื่อยกเว้นไว้ด้วยว่าถ้าศาลเห็นว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม

¹⁰ การไม่ต้องยื่นสำเนาเอกสาร ในกรณีนี้ก็ไม่ใช่สิทธิของกลุ่มความจะต้องขออนุญาตต่อศาลงัดขึ้นสำเนาเอกสาร โดยขอขึ้นต้นฉบับแทน เพื่อให้ศาลหรือกลุ่มความฝ่ายอื่นตรวจสอบตามเงื่อนไขที่ศาลกำหนด (มาตรา 90 วรรค 4).

จำเป็นต้องสืบพยานหลักฐานอันสำคัญซึ่งเกี่ยวกับประเด็นข้อสำคัญในคดี โดยฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของอนุมาตรานี้ก็ได้อำนาจรับฟังพยานเอกสารนั้นได้ ซึ่งศาลฎีกาเคยวินิจฉัยว่า การอ้างพยานเอกสาร โดยไม่ต้องส่งสำเนาเอกสารให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งก่อน อันเป็นการฝ่าฝืนมาตรา 90 นั้น ศาลมีอำนาจรับฟังพยานเอกสารนั้นได้ตามมาตรา 87 บทบัญญัตินี้ให้อำนาจศาลที่จะใช้ดุลพินิจรับฟังพยานเอกสารที่ยื่นฝ่าฝืนมาตรา 90 ได้

เมื่ออ้างอิงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานหลักฐานในฐานะพยานเอกสาร จึงต้องยื่นสำเนาตามที่กฎหมายกำหนดด้วย

(4) การนำสืบด้วยต้นฉบับเอกสาร

ต้นฉบับเอกสารหมายถึงเอกสารดั้งเดิมที่ทำขึ้นในตอนแรก ถ้าเป็นเอกสารที่เขียนด้วยมือ เอกสารนั้นก็ย่อมเป็นต้นฉบับ ส่วนสำเนาเอกสารอาจจะเป็นเอกสารที่คัดลอกเอามาจากต้นฉบับก็ได้หรือถ่ายเอกสารมาจากต้นฉบับก็ได้ อาจเป็นเอกสารที่ทำขึ้นภายหลังหรือในเวลาเดียวกับทำต้นฉบับก็ได้ ถ้าเป็นกรณีที่ทำขึ้นภายหลังย่อมเป็นสำเนาเสมอ แต่ถ้าหากทำขึ้นพร้อมกับต้นฉบับแล้วก็อาจเป็นคู่ฉบับหรือสำเนาโดยการอัดก็อปปี หรือทำการคัดลอกจากต้นฉบับด้วยลายมือ พิมพ์ดีด หรือถ่ายภาพก็ได้ ศาลฎีกาเคยวินิจฉัยว่า

สำเนาเอกสารที่ส่งให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องเป็นเอกสารที่ถ่ายจากต้นฉบับแบบพิมพ์สัญญาคู่ซึ่งกรอกข้อความอย่างเดียวกับต้นฉบับสัญญา คู่ก็เป็นสำเนาเอกสารเช่นกัน

หลักเกณฑ์การรับฟังต้นฉบับ

หลักเกณฑ์ที่บังคับให้รับฟังเฉพาะต้นฉบับเอกสารเท่านั้นมีที่มาเดียวกันกับหลักการรับฟังพยานบอกเล่า พยานบอกเล่าเป็นที่ถ่ายทอดข้อมูลจากประจักษ์พยาน สำเนาก็เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดหรือทำซ้ำกับต้นฉบับ คือ มาจากหลักการรับฟังพยานที่ดีที่สุด เพราะต้นฉบับถือเป็นพยานหลักฐานที่ดีกว่าสำเนา เพราะฉะนั้นการอ้างอิงเอกสารจึงต้องอ้างอิงจากต้นฉบับ

นอกจากต้นฉบับจะเป็นพยานหลักฐานที่ดีที่สุดแล้ว ในสมัยก่อนการทำสำเนาก็เป็นการยากลำบากต้องมีการคัดลอกจึงอาจทำให้ไม่ตรงกับต้นฉบับได้ แต่ในปัจจุบันมีเครื่องถ่ายเอกสารจึงทำให้สำเนาเหมือนกับต้นฉบับมากยิ่งขึ้น ยิ่งผู้ที่ทำสำเนาหรือเป็นผู้ที่ถ่ายสำเนาเป็นคนที่มิจริตใจบริสุทธิ์แล้วก็ทำให้สำเนาเหมือนกับต้นฉบับมากยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นในปัจจุบันจึงมีการผ่อนคลายการรับฟังสำเนามากยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่ามาตรา 93 จะบังคับว่ารับฟังได้แต่ต้นฉบับ แต่ถ้าไม่มีการโต้แย้งว่าสำเนาไม่ถูกต้องไม่แท้จริงก็ไม่จำเป็นต้องส่งต้นฉบับต่อศาล

ข้อยกเว้นกรณีที่ไม่ต้องอ้างอิงต้นฉบับ

ข้อยกเว้นนี้คู่ความฝ่ายที่ประสงค์จะอ้างเอกสารเป็นพยานหลักฐาน ไม่ต้องอ้างอิงต้นฉบับ สามารถอ้างอิงสำเนาเอกสารเป็นพยานหลักฐานได้

(4.1) เมื่อคู่ความฝ่ายที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตกลงกันว่าสำเนาเอกสารนั้นถูกต้องแล้ว จึงให้ศาลยอมรับฟังสำเนาเอกสารเช่นว่านั้นเป็นพยานหลักฐานแห่งเอกสารนั้นได้

กรณีนี้เป็นข้อยกเว้นตามมาตรา 93 (1) เป็นกรณีที่ต้นฉบับเอกสารยังอยู่ แต่คู่ความทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าสำเนาเอกสารนั้นถูกต้อง เพื่อให้เกิดความสะดวกแก่คู่ความ ทั้งสองก็ไม่ติดใจถึงความถูกต้องของเอกสารนั้น กฎหมายจึงยอมรับให้รับฟังพยานเอกสารนั้นได้ กรณีนี้เป็นการยอมให้ศาลรับฟังสำเนาเอกสารแทนต้นฉบับเอกสาร ได้เท่านั้น แต่ไม่ยอมรับให้นำ พยานบุคคลมาสืบแทนต้นฉบับเอกสาร

(4.2) ถ้าต้นฉบับเอกสารนั้นหาไม่ได้เพราะสูญหายหรือถูกทำลายโดยเหตุสุดวิสัย หรือไม่สามารถนำต้นฉบับมาได้โดยประการอื่น ศาลจะอนุญาตให้นำสำเนาหรือพยานบุคคลมาสืบ ก็ได้

บทกฎหมายในเรื่องนี้กำหนดข้อยกเว้นไว้สองทาง คือ ให้นำสืบด้วยสำเนาก็ได้ หรือพยานบุคคลก็ได้ ซึ่งอันนี้จะไปสอดคล้องกับข้อยกเว้นในมาตรา 94 วรรคสอง ซึ่งสามารถให้ พยานบุคคลสืบแทนพยานเอกสารได้ กรณีข้อยกเว้นข้อสองนี้เป็นกรณีที่เกิดความจำเป็นที่ตัว พยานหลักฐานที่ดีที่สุดไม่สามารถนำมาศาลได้ คือ สูญหาย ถูกทำลาย โดยเหตุสุดวิสัยหรือไม่สามารถ นำต้นฉบับมาได้ด้วยประการอื่น

คำว่า “สูญหาย” ไม่จำเป็นต้องเป็นเหตุสุดวิสัย หากเป็นการสูญหายเพราะความ ประมาทเลินเล่อของผู้ครอบครองเอกสารก็ถือว่าเข้าข้อยกเว้นนี้¹¹ หากเป็นการถูกทำลายโดยเหตุ สุดวิสัย นั้น การถูกทำลายหมายความเฉพาะ โดยเหตุสุดวิสัยซึ่งผู้อ้างเอกสาร ไม่สามารถจะป้องกันได้ ไม่ใช่ตัวผู้อ้างเอกสารทำลายเอกสารนั้นเสียเอง สำหรับกรณีที่ไม่สามารถนำต้นฉบับมาได้โดย ประการอื่น เช่น ข้อความที่ปรากฏอยู่บนฝาผนัง กำแพง ไม่เป็นการสะดวกที่จะนำมาแสดงต่อศาล ทั้ง 3 กรณีที่กล่าวมานี้ ศาลสามารถอนุญาตให้นำสำเนาเอกสารหรือพยานบุคคลมาสืบได้

(4.3) ต้นฉบับเอกสารอยู่ในความอารักขาหรือในความควบคุมของทางราชการนั้น จะนำมาแสดงได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตของรัฐมนตรี หัวหน้ากรม กอง หัวหน้าแผนก หรือผู้รักษาการ แทนในตำแหน่งนั้นๆ ได้รับรองถูกต้องแล้วให้ถือว่าเป็นอันเพียงพอในการที่จะนำมาแสดง

กรณีนี้เป็นข้อยกเว้นตามมาตรา 93 (3) เป็นกรณีที่เอกสารที่อยู่ในความอารักขา หรือในความควบคุมของทางราชการ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเอกสารราชการหรือทางราชการมีหน้าที่ ดูแลรักษา การนำต้นฉบับเอกสารไปใช้เป็นพยานหลักฐานอาจขัดต่อการปฏิบัติราชการ กฎหมาย จึงกำหนดว่าให้นำมาแสดงต่อศาลได้ก็ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เสียก่อนซึ่งอาจเป็นรัฐมนตรี หัวหน้ากรม กอง หัวหน้าแผนกหรือผู้รักษาการแทนในตำแหน่งนั้นๆ

¹¹ โสภณ รัตนกร. อ้างแล้ว. หน้า 350-351.

ที่เกี่ยวข้องแล้วแต่กรณี จึงมีการอนุญาตให้ใช้สำเนาเอกสารหรือข้อความที่คัดลอกมาจากเอกสารเหล่านั้นซึ่งมีการรับรองความถูกต้อง โดยพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าว ก็เพียงพอที่จะนำมาแสดงต่อศาลแทนต้นฉบับเอกสารดังกล่าวแล้ว

เมื่อมีการอ้างอิงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในฐานะพยานเอกสารแล้ว ก็ต้องปฏิบัติตามหลักการนำสืบต้นฉบับเอกสารด้วย ซึ่งกรณีของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นี้ต้นฉบับจะเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดทำขึ้นในครั้งแรกเท่านั้น หากต่อมามีการบันทึกต่อไปในสิ่งอื่นใด ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่บันทึกต่อไปนั้นก็จะเป็นเพียงสำเนาเท่านั้นหรือหากเป็นกรณีที่ผู้สร้างข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต้องการให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ที่เก็บไว้ในหน่วยความจำสำรองเป็นต้นฉบับแล้ว ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าวก็เป็นต้นฉบับได้ แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่มีประมวลผลและปรากฏออกทางหน้าจอคอมพิวเตอร์และสิ่งพิมพ์ออก (Print outs) ที่พิมพ์ออกมาก็เป็นเพียงสำเนาเท่านั้น

กรณีของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จึงอาจเข้าข้อยกเว้นตามมาตรา 93 (1) มาตรา 93 (2) มาตรา 93 (4) กล่าวคือ หากคู่ความตกลงใช้สำเนาเอกสารนำสืบศาลก็สามารถยอมรับฟังได้ หรือหากกรณีไม่สามารถนำต้นฉบับมาได้โดยประการอื่น ซึ่งตามบทบัญญัติกำหนดให้ศาลมีอำนาจอนุญาตให้นำสำเนาหรือพยานบุคคลมาสืบก็ได้ หรือกรณีไม่มีการคัดค้านเอกสารตามมาตรา 125 ก็ไม่ต้องนำต้นฉบับมาแสดง กล่าวคือ มีการนำสืบโดยใช้สำเนาเอกสารได้

การที่นำหลักการนำสืบต้นฉบับเอกสารมาใช้กับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้นมีข้อพิจารณาถึงความเหมาะสม กล่าวคือ ไม่ว่าต้นฉบับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์จะมีอยู่หรือไม่ก็ตาม สิ่งที่มีประมวลผลและปรากฏหน้าจอคอมพิวเตอร์และสิ่งพิมพ์ออก (Print outs) ที่พิมพ์ออกมาก็เป็นเพียงสำเนาเท่านั้น ดังนั้น จึงควรกำหนดให้มีการยอมรับข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์แม้ไม่ใช่ต้นฉบับอย่างชัดเจน

(5) วิธีพิสูจน์ความถูกต้องแท้จริงของเอกสาร

ในกรณีที่ถือว่าฝ่ายตรงกันข้ามในการมีอยู่และข้อเท็จจริงถูกต้องแห่งเอกสาร เพราะไม่คัดค้านเอกสารนั้น ในการสืบพยานเอกสารนั้น ฝ่ายที่อ้างก็ไม่ต้องนำสืบถึงความถูกต้องแท้จริงแห่งเอกสารจะสืบก็เฉพาะแต่ในกรณีที่ฝ่ายตรงข้ามคัดค้านเท่านั้น จะเห็นได้ว่าเพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามมีโอกาสคัดค้านประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 90 จึงบังคับให้ฝ่ายที่จะอ้างเป็นพยานเอกสารต้องส่งสำเนานั้นให้แก่ศาลและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งก่อนวันสืบพยานไม่น้อยกว่า 7 วัน ทั้งนี้เพื่อให้อีกฝ่ายมีเวลาตรวจดูความถูกต้องของเอกสารนั้น ถ้าพบว่าเอกสารนั้นเป็นของปลอมหรือไม่ถูกต้องไม่ตรงกับต้นฉบับ ก็จะได้คัดค้านเสีย ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 125 วางหลักเกี่ยวกับการคัดค้านพยานเอกสารไว้ ดังนี้

(5.1) คู่ความทุกฝ่ายที่ถูกอ้างเอกสารมายังตน อาจคัดค้านการนำเอกสารนั้นมา นำสืบได้ด้วยเหตุ 3 ประการ คือ 1) ไม่มีต้นฉบับเอกสาร 2) ต้นฉบับปลอมทั้งฉบับหรือแต่ บางส่วน 3) สำเนาไม่ถูกต้องตรงกับต้นฉบับ

การคัดค้านดังกล่าวนี้ แสดงว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่รับรู้เรื่องราวของเอกสารที่อ้างเลย หรือยืนยันว่าสำเนาเอกสารที่ผู้อ้างได้ส่งให้ก่อนวันสืบพยานนั้น ไม่ถูกต้องกับของเขามืออยู่ ทำให้ มีความสงสัยว่าเอกสารนั้นจะเป็นของปลอมหรือไม่ถูกต้อง ซึ่งผู้คัดค้านจำเป็นต้องดูต้นฉบับนั้น ซึ่งฝ่ายที่อ้างจำเป็นจะต้องยื่นต้นฉบับต่อศาลตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 122 และ มาตรา 125

(5.2) การคัดค้านความถูกต้องแท้จริงนี้ จะต้องคัดค้านก่อนการสืบพยานเอกสาร นั้น ทั้งนี้เพื่อคู่ความฝ่ายที่อ้างจะได้นำต้นฉบับมาส่งศาลทั้งอาจนำพยานบุคคลมาสืบสนับสนุน ข้ออ้างของตนในวันสืบพยานเอกสารนั้น คำคัดค้านนี้กฎหมายบังคับให้ทำเป็นคำร้องยื่นต่อศาล แต่ถ้าคู่ความฝ่ายที่จะคัดค้านมีเหตุอันสมควรที่ไม่อาจทราบได้ก่อนการสืบพยานว่าต้นฉบับเอกสาร ไม่มีหรือเอกสารนั้นปลอมหรือสำเนาไม่ถูกต้องก็สามารถคัดค้านในเวลาใดๆ ก่อนศาลพิพากษาได้ แต่จะต้องทำเป็นคำร้องขอต่อศาลขออนุญาตคัดค้านการอ้างเอกสารนั้น ศาลจะต้องไต่สวนคำร้อง ถ้าศาลเห็นว่าคู่ความฝ่ายนั้นไม่อาจคัดค้านได้ก่อนนั้นและคำขอนั้นมีเหตุผลฟังได้ ก็ให้ศาลอนุญาต ตามคำขอ

(5.3) ผลของการไม่คัดค้านการอ้างเอกสารก่อนนำสืบพยานหรือศาลไม่อนุญาต ให้คัดค้านภายหลังวันนั้น คือ ห้ามไม่ให้คู่ความฝ่ายนั้นคัดค้านการมีอยู่และความถูกต้องแท้จริงของ เอกสารนั้น หรือความถูกต้องแท้จริงของสำเนาเอกสาร ดังนั้นเอกสารนั้นเป็นอันรับฟังได้ว่าเป็น ของแท้ ฝ่ายที่อ้างไม่จำเป็นต้องส่งต้นฉบับหรือไม่ต้องนำพยานบุคคลมาสืบประกอบในประเด็นนี้ อีกต่อไป แต่การไม่คัดค้านแม้จะตัดสิทธิฝ่ายตรงข้ามมิให้โต้แย้งเรื่องความถูกต้องแท้จริงของ เอกสาร ก็ไม่ได้ตัดสิทธิของฝ่ายนั้นในอันที่จะทำสิ่งต่อไปนี้ คือ อ้างว่าสัญญาหรือหนี้ที่ระบุไว้ใน เอกสารนั้นไม่สมบูรณ์และอ้างว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตีความหมายผิด ดังนั้นพยานเอกสารที่คู่ความ ผู้อ้างส่งต่อศาลแม้อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้โต้แย้งคัดค้านเสียก่อนการสืบพยาน ก็เพียงแต่ต้องห้ามมิให้ คัดค้านการมีอยู่และความแท้จริงของเอกสาร แต่ศาลไม่จำเป็นต้องเชื่อว่าข้อความในเอกสารนั้น เป็นความจริงเสมอไป

(5.4) การคัดค้านเอกสารตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 125 นี้ เป็นวิธีการที่กฎหมายกำหนดขึ้นในกรณีที่มีการอ้างพยานเอกสารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็เอกสาร อันเป็นฐานที่ตั้งแห่งการโต้แย้งสิทธิในคดีนั้นหรือไม่ เช่น สัญญากู้ สัญญาซื้อขาย และการคัดค้าน ตามมาตรานี้ทำให้เกิดเป็นประเด็นข้อพิพาทต่างหากนอกเหนือจากคำฟ้องขึ้นมาว่าเอกสารนั้น

เป็นของแท้จริงหรือไม่ ซึ่งคู่ความฝ่ายที่อ้างต้องนำสืบก่อน เว้นแต่จะมีข้อสันนิษฐานของกฎหมายว่าเอกสารนั้นแท้จริงหรือถูกต้อง เช่น เอกสารมหาชนหรือเอกสารเอกชนที่มีคำพิพากษาของศาลรับรอง แต่ถ้าเอกสารนั้นเป็นสัญญาที่ทำขึ้นในกรณีนั้น จำเลยอาจคัดค้านความถูกต้องแท้จริงไว้ในคำให้การก็ได้ และถือว่าเป็นประเด็นข้อพิพาทอันหนึ่ง โดยไม่ต้องคัดค้านตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 125 อีก

(6) ศาลชี้ขาดความถูกต้องแท้จริงของเอกสาร

ถ้าคู่ความโต้แย้งกันในเรื่องความถูกต้องแท้จริงของเอกสาร มาตรา 126 ให้อำนาจศาลที่จะขจัดข้อโต้แย้งอันนี้ได้ถ้าศาลเห็นสมควร โดยศาลอาจชี้ขาดข้อโต้แย้งนั้นได้ทันทีในเมื่อเห็นว่ามีจำเป็นต้องสืบพยานต่อไป หรือชี้ขาดเมื่อได้สืบพยานตามวิธีต่อไปนี้ทั้งหมดหรือโดยวิธีใดวิธีหนึ่งคือ

(6.1) ตรวจสอบบรรดาเอกสารที่มีได้ถูกคัดค้าน แล้วจกลงไว้ซึ่งการมีอยู่หรือข้อความแห่งเอกสารที่ถูกคัดค้าน

(6.2) ชักถามพยานที่ทราบการมีอยู่หรือข้อความแห่งเอกสารที่ถูกคัดค้าน หรือพยานผู้ที่สามารถเบิกความในข้อความแท้จริงทางเอกสารหรือความถูกต้องแห่งสำเนา

(6.3) ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเอกสารที่ถูกคัดค้านนั้น แต่ผู้เชี่ยวชาญก็มีฐานะเป็นพยานบุคคลหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นแม้โจทก์เป็นฝ่ายขอให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจพิสูจน์ลายเซ็นของผู้ทำพินัยกรรม แต่ถ้าโจทก์จำเลยมิได้ตกลงทำกันให้ถือความเห็นของผู้เชี่ยวชาญเป็นข้อเท็จจริงแล้ว

ความเห็นของผู้เชี่ยวชาญก็เป็นเพียงพยานหลักฐานอันหนึ่งในบรรดาพยานหลักฐานทั้งหลายที่โจทก์อาจสืบเพื่อแสดงว่าพินัยกรรมปลอม ลำพังเพียงความเห็นของผู้เชี่ยวชาญยังไม่มีเหตุเพียงพอที่จะชี้ขาดความแท้จริง หรือถูกต้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 126

การวินิจฉัยว่าเอกสารปลอมหรือถูกต้องแท้จริงหรือไม่ มีความจำเป็นต้องตรวจสอบจากต้นฉบับเอกสาร มาตรา 126 วรรคท้าย จึงกำหนดให้ศาลยึดเอกสารที่สงสัยว่าปลอมหรือไม่ถูกต้องไว้ แต่ความข้อนี้ไม่บังคับถึงเอกสารราชการซึ่งทางราชการเรียกคืนไป

(7) การนำสืบพยานบุคคลประกอบเอกสาร

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 94 กำหนดการสืบพยานบุคคลประกอบพยานเอกสาร จะต้องห้ามก็ต่อเมื่อเป็นกรณีที่มีกฎหมายบังคับให้ต้องมีเอกสารมาแสดงนิติกรรมสัญญาที่กฎหมายบังคับให้ต้องทำตามแบบหรือต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือก็มีมากมายหลายประเภท ส่วนใหญ่นิติกรรมพวกนี้จะอยู่ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 3 ซึ่งว่าด้วยเอกเทศสัญญา ได้แก่ สัญญาซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ กฎหมายบังคับให้ต้องทำเป็นหนังสือและ

จดทะเบียนสัญญาจะซื้อจะขายอสังหาริมทรัพย์ซึ่งกฎหมายให้มีหลักฐานเป็นหนังสือ สัญญาจะซื้อจะขายอสังหาริมทรัพย์ตั้งแต่ 500 บาทขึ้นไป อันนี้ก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ สัญญาเช่าซื้อทุกประเภทไม่ว่าจะเช่าซื้ออะไรก็ต้องทำเป็นหนังสือ สัญญาค้ำประกัน สัญญาประนีประนอมยอมความ พวกเหล่านี้ต้องมีเอกสารมาแสดงทั้งสิ้น และนอกเหนือจากบรรพ 3 แล้ว ก็ยังมีนิติกรรมสัญญาในบรรพอื่นๆ ซึ่งกฎหมายบังคับให้ต้องทำเป็นหนังสือหรือมีหลักฐานเป็นหนังสือก็มี เช่น ตัวเงินก็ถือว่าเป็นกรณีอยู่ในบังคับมาตรา 94 ก็ถือว่าเป็นกรณีที่ต้องมีพยานเอกสารมาแสดงเหมือนกัน พินัยกรรมอยู่ในบรรพ 6 ก็เป็นนิติกรรมซึ่งกฎหมายได้กำหนดแบบไว้หลายแบบ แบบส่วนใหญ่ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเป็นนิติกรรมฝ่ายเดียวก็คงจะทำเป็นหนังสือที่มีสองฝ่ายไม่ได้ แต่กฎหมายก็บังคับให้ทำเป็นลายลักษณ์อักษร ก็ถือว่าเป็นกรณีที่ต้องมีพยานเอกสารมาแสดงเหมือนกัน หรือแม้แต่พินัยกรรมด้วยวาจา เสร็จแล้วสุดท้ายต้องมีการบันทึกลงเป็นหนังสือ การโอนสิทธิเรียกร้องในบรรพ 2 กฎหมายก็บังคับว่าต้องทำเป็นหนังสือ การบอกกล่าวหรือการแสดงเจตนา บางลักษณะที่กฎหมายบังคับให้ทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การบอกกล่าวบังคับจำนอง เหล่านี้อยู่ในมาตรา 94 ทั้งสิ้นถือว่าเป็นนิติกรรมที่กฎหมายบังคับให้ต้องมีพยานเอกสารมาแสดง

การห้ามนำสืบพยานเอกสาร เป็นข้อห้ามมีลักษณะเด็ดขาด คู่กรณีไม่สามารถตกลงกันเป็นอย่างอื่นได้ ต่างจากการตกลงนำสืบโดยใช้สำเนาเอกสารตามมาตรา 93 (1) ห้ามเฉพาะการนำสืบพยานบุคคลเท่านั้น ไม่ได้ห้ามการนำสืบพยานเอกสารและห้ามเฉพาะในคดีแพ่งไม่อาจนำไปใช้ในคดีอาญาได้ โดยลักษณะของข้อห้ามการนำสืบพยานบุคคลเพื่อเพิ่มเติมคัดทอนหรือเปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อความในเอกสาร เพราะเหตุว่าถ้ายอมให้มีการสืบพยานบุคคลแทนได้ ก็คงมีการอ้างว่าได้มีการตกลงเป็นวาจาอย่างอื่นอีก ซึ่งการกล่าวอ้างเช่นนี้อาจผิดพลาดหรือหลงลืมได้ ทั้งอาจมีการนำมากกล่าวอ้างเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนเอง

ข้อยกเว้นในการสืบพยานบุคคลประกอบเอกสารมีหลายกรณี ได้แก่

(7.1) การนำสืบพยานบุคคลเมื่อไม่อาจนำต้นฉบับเอกสารมาแสดงตามมาตรา 93 (2)

(7.2) การนำสืบพยานเพื่อแสดงว่าเอกสารปลอมหรือไม่ถูกต้อง สัญญาหรือหนี้ไม่สมบูรณ์หรือการตีความหมายผิด

หากถือว่าข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานเอกสารแล้ว โดยหลักก็ต้องปฏิบัติตามการนำสืบเช่นเดียวกับพยานหลักฐานอื่น กล่าวคือ ต้องปฏิบัติตาม มาตรา 94 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาได้ เพราะการทำธุรกรรมอิเล็กทรอนิกส์ อาจเกิดข้อผิดพลาดได้ง่ายกว่าการทำธุรกรรมในรูปแบบเอกสารธรรมดา อาจมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงจากการส่ง การรับ หรือการเก็บรักษา การห้ามนำพยานบุคคลมาสืบประกอบหรือแทนเอกสาร จึงอาจทำให้ศาล

ไม่อาจได้รับข้อเท็จจริงที่ถูกต้องแท้จริงได้ จึงเป็นปัญหาหนึ่งที่ต้องพิจารณา หากจัดให้ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์เป็นพยานเอกสาร

2) พยานวัตถุ

(1) ความหมายของพยานวัตถุ

ศาสตราจารย์ประมุข สุวรรณสร อธิบายว่า “วัตถุพยาน” หมายถึง สิ่งใดๆ ที่คู่ความอ้างอิงให้ศาลตรวจดูเพื่อประโยชน์แก่คดีของตน ฉะนั้นความแตกต่างระหว่างพยานเอกสารและวัตถุพยานจึงอยู่ที่ว่าวัตถุประสงค์แห่งการอ้างอิงให้ศาลตรวจดูนั้นเป็นการอ้างเพื่อให้ศาลตรวจดูข้อความ หรือเป็นการอ้างเพื่อให้ศาลดูรูปลักษณะ หนังสือฉบับหนึ่งอาจเป็นทั้งพยานเอกสารและพยานวัตถุก็ได้แล้วแต่กรณี

ศาสตราจารย์โสภณ รัตนากร อธิบายว่า “พยานวัตถุ” ได้แก่ วัตถุหรือสิ่งใดที่อาจพิสูจน์ความจริงต่อศาลได้โดยการตรวจดู มิใช่โดยการอ่านหรือพิจารณาข้อความที่บันทึกไว้¹²

อาจารย์เข้มชัย ชุตินวงศ์ อธิบายว่า “พยานวัตถุ” คือ วัตถุใดๆ อันมิใช่เอกสาร ซึ่งคู่ความสามารถนำส่งเพื่อให้ศาลตรวจ¹³

นักกฎหมายบางท่านเห็นว่า “พยานวัตถุ” คือ วัตถุสิ่งของที่คู่ความอ้างเป็นพยานการอ้างสถานที่ให้ศาลตรวจก็อยู่ในความหมายของพยานวัตถุด้วย

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า พยานวัตถุ หมายความว่าวัตถุอย่างใดๆ อันมิใช่เอกสารซึ่งคู่ความนำส่งเพื่อให้ศาลตรวจ¹⁴ สิ่งที่เป็นพยานวัตถุมิได้มีเฉพาะแต่สิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น แต่มีความหมายรวมไปถึงร่างกายของมนุษย์ สถานที่ สัตว์ และสิ่งไม่มีชีวิตทั้งหลายที่คู่ความนำมาให้ศาลเห็นได้ด้วยตาหรือให้ศาลไปตรวจดูยังที่ๆ พยานอยู่¹⁵ พยานวัตถุอาจหมายถึง วัตถุอื่นนอกจากเอกสารที่นำมาให้ศาลตรวจ ให้รวมไปถึงกายภาพและกริยาท่าทางของพยาน กับการตรวจดูสถานที่หรือทรัพย์สินและการแสดงนอกศาลด้วย ในบางกรณีพยานเอกสารและพยานวัตถุมีความคล้ายคลึงกันขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการนำสืบ เช่น แผ่นศิลาที่หุ้มฝังศพซึ่งจารึกข้อความ

¹² โสภณ รัตนากร. อ้างแล้ว. หน้า 449

¹³ เข้มชัย ชุตินวงศ์. อ้างแล้ว. หน้า 201

¹⁴ ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา และวุฒิพงษ์ เวชยานนท์. (2541). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดพิมพ์อักษร. หน้า 493. และ โอสถ โกศิน. (2538). *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานส่งเสริมงานตุลาการ. หน้า 558.

¹⁵ ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา และวุฒิพงษ์ เวชยานนท์. อ้างแล้ว. หน้า 494.

เกี่ยวกับผู้ตาย ผ่าหีบโลงศพที่ปรากฏตัวอักษร รงที่มีข้อความ ป้าย กำหมื่นประมาทที่ห่อสินค้า และ ใบอนุญาตขับขี่¹⁶

พยานวัตถุมิใช่จำกัดเฉพาะอยู่แต่ในประเภทที่ศาลตรวจได้ด้วยสายตาเท่านั้น อาจรวมถึงการตรวจด้วยระบบประสาทอย่างอื่นด้วยก็ได้ เช่น เครื่องดนตรีศาลอาจตรวจดูด้วยตา และให้ใช้เครื่องเพื่อฟังเสียงด้วย อาวุธก็อาจดูและสัมผัสเพื่อทราบความแหลมคม และทราบน้ำหนัก พวกเครื่องคัมภ์ อาหาร หรือวัตถุอื่นซึ่งบรรจขวด ก็อาจตรวจด้วยตา คมกลืนแม้กระทั่งชิมเพื่อทราบรส ด้วยก็ได้¹⁷

ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์มีการบันทึกอยู่ในวัตถุ สิ่งของ หรือสื่อกลางใดๆ จึงสามารถ อ้างอิงเป็นพยานหลักฐานในฐานะที่เป็นพยานวัตถุ ได้ กล่าวคือ อ้างอิงเป็นพยานหลักฐานเพื่อให้ศาล ตัดลักษณะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์นั้น

ในศาลไทยเองก็เคยมีคำวินิจฉัยว่าข้อมูลที่บันทึกในสื่ออิเล็กทรอนิกส์บางอย่าง เป็นพยานวัตถุ เช่น แถบบันทึกเสียงเป็นพยานวัตถุ¹⁸ จากคำพิพากษานี้ แถบบันทึกเสียงสามารถ ตรวจดูด้วยการใช้ประสาทหูรับฟังจึงเป็นพยานวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทปบันทึกเสียงที่แสดงให้เห็น ถึงการพูดของบุคคลว่าเขามีน้ำเสียงอย่างไร นั่นถือว่าเป็นพยานวัตถุ แต่หากเป็นการอ้างอิง เป็นพยานหลักฐานจากสื่อความหมายของเสียงพูดแล้ว ก็ถือเป็นพยานเอกสาร

นอกจากนี้ หากคู่ความนำเสนอสิ่งพิมพ์ออก (Print outs) ในฐานะที่ไม่แตกต่างไปจาก เอกสารที่ได้จากเครื่องพิมพ์ สิ่งพิมพ์ออก (Print outs) นั่นคือ พยานเอกสาร แต่ถ้าคู่ความนำเสนอ สิ่งพิมพ์ออก (Print outs) ในลักษณะที่เป็นสื่อกลางระหว่างข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์กับคนแล้ว เท่ากับว่า เป็นการกล่าวอ้างข้อมูลตัวข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ล้วนๆ เป็นพยาน เพราะเป็นการนำเสนออย่าง Electronic Signal มิใช่ Piece of Paper ดังนั้น สิ่งพิมพ์ออก (Print outs) ดังกล่าว มิใช่พยานเอกสาร แต่เป็นพยานวัตถุ

ในการอ้างอิงข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในลักษณะพยานวัตถุเป็นพยานหลักฐาน ในศาลนั้น นอกจากการยื่นบัญชีระบุพยานแล้ว ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งของไทย มีบทบัญญัติหลายประการที่กำหนดขั้นตอนหรือวิธีการในการนำพยานวัตถุนำสืบ ซึ่งมีดังนี้

(2) หลักเกณฑ์การรับฟังพยานวัตถุ

พยานวัตถุมีความแตกต่างจากพยานบุคคลและพยานเอกสารในแง่ที่ว่าพยานวัตถุ อาจสื่อความหมายไปยังศาลผู้ตรวจได้โดยตรง โดยไม่ต้องแปลความหมายหรือผ่านสื่อกลางอะไรอีก

¹⁶ Nokes. (1962). *An Introduction to Evidence*, 3rd ed. London: Sweet and Maxwell. p. 445.

¹⁷ ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา และวุฒิพงษ์ เวชยานนท์. อ้างแล้ว. หน้า 559.

¹⁸ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7155/2539. (ส่งเสริม). หน้า 176.

ในกรณีของพยานบุคคลนั้นศาลอาจต้องแปลความหมายของคำเบิกความอีกหากพยานไม่สามารถพูดไทยได้ ก็ต้องเบิกความผ่านล่าม ในกรณีของพยานเอกสารมักจะตั้งคำถามว่าข้อความในเอกสารมีความหมายในทางใดหากเอกสารเขียนด้วยภาษาต่างประเทศก็ต้องมีการแปลเป็นภาษาไทย ส่วนพยานวัตถุนั้นเมื่อศาลตรวจดูแล้ว ก็เห็นได้เองว่าข้อเท็จจริงเป็นอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่ความมีอยู่ ลักษณะ ขนาด น้ำหนักหรือสีของวัตถุเป็นประเด็น โดยตรงแห่งคดีวัตถุนั้นเอง จะเป็นพยานหลักฐานที่ฟังได้โดยเด็ดขาด ว่าข้อเท็จจริงนั้นเป็นอย่างไร เช่น ในคดีที่จำเลยถูกฟ้องว่าลักทรัพย์โดยมีอาวุธ ปืนเป็นของกลางซึ่งจับได้จากจำเลยทันทีหลังเกิดเหตุ ก่อนเป็นพยานหลักฐานแสดงว่าจำเลยลักทรัพย์โดยมีอาวุธ แต่ถ้าปืนนั้นมีสภาพชำรุดและขาดชิ้นส่วนสำคัญไม่อาจใช้ยิงได้แล้ว เมื่อตรวจดูปืนนั้นแล้วศาลย่อมเห็นได้ว่าเป็นของกลางมีสภาพเป็นอาวุธหรือไม่ โดยไม่ต้องฟังพยานอื่นอีก ทำนองเดียวกันหากมีปัญหาวารูปรูปภาพลามกหรือไม่ เครื่องหมายการค้าของจำเลยเหมือนหรือคล้ายกับเครื่องหมายการค้าของ โจทย์หรือไม่ ดังนั้นมีรูปภาพ เครื่องหมายการค้า หรือสิ่งก่อสร้างนั้นเองจะให้คำตอบได้ชัดเจนอยู่ในตัว ทำนองเดียวกับคดีที่จำเลยต่อสู้ว่าวายังผู้ตายเป็นการป้องกันตัว บาดแผลที่แสดงว่าผู้ตายถูกยิงข้างหลังย่อมเป็นพยานหลักฐานว่าข้อต่อสู้ของจำเลยไม่น่าเชื่อถือ การชั่งน้ำหนักพยานวัตถุย่อมขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลเป็นเรื่องๆ ไป ไม่อาจวางกฎเกณฑ์ได้ ส่วนมากก็เป็นไปตามหลักตรรกศาสตร์ หรือตามสามัญสำนึกของศาล เช่น การตรวจเปรียบเทียบเครื่องหมายการค้าที่จำเลยทำขึ้นกับของ โจทย์ว่าคล้ายกันหรือไม่ ศาลอาจใช้ดุลพินิจตรวจสอบเองได้

มีข้อที่ควรสังเกตก็คือว่า ในบางกรณีพยานวัตถุมีลักษณะใกล้เคียงกับพยานเอกสารมากจึงจำเป็นต้องพิจารณาให้ถือว่าเป็นพยานชนิดใด โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับวัตถุอันเป็นเอกสาร เอกสารฉบับหนึ่งอาจมีลักษณะเป็นไปได้ ทั้งพยานเอกสารและพยานวัตถุ ถ้าเป็นเรื่องของการอ้างอิงพยานเอกสารก็ต้องปฏิบัติตามวิธีการในเรื่องการนำสืบพยานเอกสาร เช่น การส่งสำเนาเอกสารแก่คู่ความตรงข้าม เป็นต้น

ข้อสังเกตประการต่อไปก็คือว่า ปัจจุบันมีสิ่งของหลายอย่างที่มีผลคาบเกี่ยวกันระหว่างการเป็นพยานวัตถุหรือพยานเอกสาร เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์บันทึกข้อมูลซึ่งเป็นข้อความในภาษาลงในแผ่นดิสก์ ซึ่งเป็นวัตถุชนิดหนึ่ง เมื่อนำแผ่นดิสก์นั้นเข้าเล่นกับเครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องจะพิมพ์ข้อความที่บันทึกนั้นออกมาในรูปภาพ สิ่ง que พิมพ์ออกมาเรียกว่า Printout ดังนั้นจึงมีปัญหในการอ้างส่งเป็นพยานหลักฐานว่าจะส่งอะไรได้บ้างและเมื่ออ้างส่งแล้วจะเป็นพยานวัตถุหรือพยานเอกสาร

(3) วิธีการนำสืบพยานวัตถุ

ความสำคัญในการแยกแยะว่าอะไรคือพยานเอกสารหรืออะไรคือพยานวัตถุ เนื่องมาจากว่าวิธีการในการนำสืบพยานและการรับฟังพยานหลักฐานของพยานเอกสารและพยานวัตถุมีความแตกต่างกัน ถึงแม้ว่าทั้งพยานเอกสารและพยานวัตถุหากคู่ความมีเจตนาในการนำสืบต้องระบุไว้ในบัญชีระบุพยานตามมาตรา 88

การอ้างพยานวัตถุต้องนำวัตถุมาศาล ถ้าพยานวัตถุมีตำหนิเป็นลักษณะสำคัญที่จะชี้ขาดในคดี ศาลก็จะรับไว้ ถ้าไม่มีลักษณะดังกล่าว ศาลก็จะบันทึกลักษณะของพยานวัตถุไว้แล้วคืนให้คู่ความนำกลับไปรักษาเองเพราะบางที่เป็นของมีค่า เช่น ทรัพย์สินประจำตระกูลหากหายไปจะยุ่งยากภายหลัง อย่างไรก็ตามให้นำมาไม่ได้ก็ต้องขอให้ศาลนำไปตรวจดู คือ ให้ศาลออกไปเผชิญสืบนอกที่ทำการศาล เช่น ตรวจสอบสถานที่เกิดเหตุ หรือตำแหน่งซึ่งพยานอ้างว่าไปแอบดูเหตุการณ์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 242 ที่บัญญัติให้ต้องมีการทำลายหรือตีตราต่อหน้าคู่ความหรือพยานที่เกี่ยวข้อง ก็เพื่อป้องกันการกล่าวอ้างภายหลังว่ามีการสับเปลี่ยนเกิดขึ้นหาใช้วัตถุที่อ้างเป็นพยานและนำส่งศาลแล้วไม่¹⁹

แต่หากเป็นกรณีของการส่งสำเนาพยานเอกสารคู่ความที่อ้างต้องส่งสำเนาเอกสารให้แก่ศาลและคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งตามมาตรา 90 สำหรับพยานวัตถุไม่ต้องมีการส่งสำเนาให้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง เพราะมาตรา 90 ใช้เฉพาะกับพยานเอกสาร

ถ้าผู้อ้างจะสืบพยานบุคคลแทนพยานวัตถุ ผู้อ้างก็สืบได้เลยโดยไม่จำเป็นต้องแสดงเหตุว่าไม่สามารถนำวัตถุมาให้ศาลตรวจก่อน ซึ่งผิดกับเรื่องสืบเอกสาร โดยปกติลักษณะของวัตถุนั้นเองย่อมเป็นคำอธิบายอยู่ในตัว เช่น ของใหญ่โต หรือของเคลื่อนที่ไม่ได้หรือเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เช่น รอยห้ามล้อของรถยนต์ที่ปรากฏบนถนนจะนำมาศาลได้อย่างไร บางอย่างเป็นเรื่องที่วัตถุเหล่านั้นสูญสิ้นไปเสียแล้ว เช่น แผลรักษาหายแล้ว ซากศพเปื้อน หรือเผาไปแล้ว ในบางเรื่องศพของผู้ตายอาจถูกทำลายหรือชุกซ่อนโดยจำเลยไม่อาจพบได้²⁰

พยานวัตถุโดยตัวของมันเองเบิกความไม่ได้ จะต้องมีการอ้างอิงและนำเข้ามาสู่สำนวนของศาล การนำสืบพยานวัตถุก็เพื่อที่จะให้ศาลได้ทำการตรวจสอบ ในบางกรณีอาจมีความจำเป็นต้องหาพยานบุคคลมายืนยันว่าพยานวัตถุที่ส่งศาลเป็นพยานวัตถุที่อ้างอิงหรือไม่ หรือเรียกว่า การสืบประกอบ²¹ จึงจำเป็นต้องมีพยานบุคคลมาสืบให้เห็นว่าพยานวัตถุเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงในประเด็นแห่งคดีอย่างไร

¹⁹ ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา และวุฒิพงษ์ เวชยานนท์. อ้างแล้ว. หน้า 494-495.

²⁰ โอสถ โกสิน. อ้างแล้ว. หน้า 563.

²¹ เริงธรรม ลัดพลี. (2540). คำอธิบายกฎหมายพยานหลักฐาน พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน. หน้า 108.

(4) ผลของการสืบพยานวัตถุ

พยานวัตถุอาจมีผลต่อการพิจารณาของศาลได้ใน 2 สถานะ คือ ทางหนึ่งเป็นพยานโดยตรงซึ่งจะยื่นไปถึงประเด็นข้อพิพาทได้ในทันที กล่าวคือ พยานวัตถุนั้นสามารถเป็นเครื่องพิสูจน์ตัวของมันเองได้ ถ้าเป็นกรณีนี้แล้วย่อมมีน้ำหนักมากกว่าพยานบุคคล อีกทางหนึ่งพยานวัตถุอาจใช้แต่เพียงเป็นพยานแวดล้อมกรณี ซึ่งเป็นพยานประกอบให้เห็นข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ประจักษ์พยานย่อมมีความสำคัญ เพราะการจะอนุมานข้อเท็จจริงจากพยานวัตถุอาจจะมีทางผิดได้ง่าย เช่น มีดที่เขี่ยบนเลือดวางอยู่ใกล้ศพนั้นก็ไม่ได้แน่ใจว่าจะเป็นมีดที่ใช้ฆ่าแน่หรือไม่ ความแน่นอนจะมีเพียงโดยยอมแล้วแต่ประจักษ์พยานด้วย นอกจากนี้ยังต้องนำสืบให้ศาลเห็นด้วยว่าการใช้อาวุธที่ร้ายแรงเป็นทางให้ศาลเห็นว่าจำเลยมีเจตนาฆ่าโดยใช้อาวุธดังกล่าวทำร้ายผู้ตาย

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า พยานวัตถุจะมีความสำคัญเพียงใดจึงแล้วแต่ประเด็นที่อยู่ตัววัตถุ และวัตถุพิสูจน์ข้อเท็จจริงในประเด็นใดแล้ว การนำสืบวัตถุจึงเป็นพยานสำคัญ ส่วนพยานบุคคลเพียงแต่สืบประกอบให้วัตถุโยงเข้าหาประเด็น นอกจากนี้ การชั่งน้ำหนักพยานวัตถุย่อมขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลเป็นเรื่องๆ ไป ไม่อาจวางกฎเกณฑ์ได้ ทั้งนี้เป็นไปตามหลักตรรกศาสตร์หรือตามสามัญสำนึกของศาล²² กรณีของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ก็เช่นกันจำเป็นต้งมีการนำบุคคลสืบประกอบ เช่น การแสดงภาพที่ท่าละเมียดในอินเทอร์เน็ต การแสดงถึงโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งเป็นวัตถุแห่งสัญญาอนุญาตให้ใช้สิทธิในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ว่ามีการส่งมอบกันแล้วหรือมีอยู่ในระบบคอมพิวเตอร์ของผู้ซื้อ เป็นต้น การแสดงถึงความมีอยู่หรือลักษณะของข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ดังกล่าว โดยสภาพข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้เหมือนพยานวัตถุทั่วไปที่สามารถนำมาแสดงให้ศาลเห็นได้ทันที การนำมาให้ศาลตรวจต้องมีอุปกรณ์ เช่น คอมพิวเตอร์ ซอฟต์แวร์ ฮาร์ดแวร์ เป็นต้น และที่สำคัญจะต้องมีการนำสืบพยานบุคคลประกอบด้วย ซึ่งพยานบุคคลที่จะนำมาสืบก็ต้องมีความเชี่ยวชาญ แต่ปัจจุบันก็ยังไม่มีการกำหนดวิธีการนำสืบ การรับรองความถูกต้องและการเก็บรักษาพยานหลักฐานที่เป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในเรื่องนี้ไว้แต่อย่างใด

²² โสภณ รัตนากร. อ้างแล้ว. หน้า 381. และ โอสถ โกศล. อ้างแล้ว. หน้า 556.